

Bevezető

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) mindig is kiemelt figyelmet fordított a gyermekek személyes adatainak védelmére, ezért született meg 2013-ban a 10-16 éves gyerekek internetezési szokásairól szóló, *Kulcs a net világához!* című tanulmánykötetünk (mely 2016-ban második kiadást is megért, felfrissítve és kiegészítve az aktuális témákat), indítottuk útjára 2014-ben Vastag Tamás dalával figyelemfelhívó médiakampányunkat és csatlakoztunk 2015-ben az ARCADES elnevezésű uniós projekthez, melynek eredményeképp (magyar nyelven is) pedagógusoknak szóló adatvédelmi kézikönyvek születtek.¹

A cél minden esetben ugyanaz: a gyermekeket, fiatalokat közvetlenül, és az értük felelős, őket nevelő felnőttek segítségével hozzásegíteni ahhoz, hogy a modern digitális világban tudatosan éljenek, az eszközökkel nem csak ügyesen, de hozzáértően bánjanak és magukért, valamint másokért is felelősséget vállaljanak a virtuális valóságban is.

A 2000 után született ún. 'szuper-most' generáció esetében az internethasználatnál már olyan jellegzetességek láthatók, amik a korábban születetteknek nem jellemzők. A legnagyobb probléma, hogy - szakértők szerint - a gyerekek eltolódnak egy öns, agresszív irányba. Az óvodának a szocializációban óriási a szerepe, hiszen itt kezdődik el a csoportban, közösségben létezés, amin az iskolai teljesítmény- kényszer még egyet „csavar”. Minden kornak meg van a maga sajátos tanulási folyamata, ezek, ha rosszul rögződnek, később komoly gondokat tudnak okozni egyéni, családi, de akár társadalmi szinten is. Az internetes kommunikációt a gyerekek jelenleg egyfajta „helyzetjelentésre” használják („most szünet van és kimegyek az udvarra”, „most mákos tésztát eszem” stb.) és nem feltétlenül valós érzelmeket közvetítenek ezen keresztül. A viselkedésszabályokat maga az eszköz és a közeg alakítja ki – a gyermek erre vagy érzékeny, vagy nem. A tudatos és természetes internethasználat célja a személyes jelenlét kiegészítésére és valós ismeretszerzésre kellene, hogy irányuljon, jelenleg azonban a fiatalok igen széles skálán használják a digitális eszközöket, a normális menet ezen határok között fog majd kialakulni, kikristályosodni.

A szülő ebben is a legerősebb minta – a nethasználat szabályaira elsősorban a szülőnek kell a gyereket oktatni, nevelni, ezért először neki kellene megfelelő módon tájékozódni, majd a mikro-környezetben a szabályokat felállítani. Legjobb, ha a szülők a gyerekekkel együtt fedezik fel ezt a világot és nem csak a külső kontrollt gyakorolják. A biztonságos internetezést csak a gyakorlatban lehet megtanulni és ebben az összes netezőnek felelőssége van – hiszen ők azok, akik kialakítják, kialakíthatják a saját kultúrájukat!²

Tapasztalataink szerint az ez irányú nevelést nem lehet elég korán elkezdni, mert a személyes adatok védelme egyfelől minden élő személyt kortól függetlenül megillet – ahogy a veszélyek is elérik -, másfelől a digitális eszközhasználat korhatára egyre jobban csúszik lefelé. Ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen egy kisbaba napjainkban már egy olyan környezetbe születik bele, ahol a mobiltelefon, a számítógép és egyéb eszközök a mindennapi használati tárgyak sorába illeszkednek, sőt, néhol és némelyek számára ezek talán fontosabbak bárminél. Amíg azonban egy kamasz gyermeknél az önálló döntéshozatalra való felkészítésen van a hangsúly, egy 10 év alatti kisgyermeknél még a védelem az elsőrangú szempont.

¹ <https://www.naih.hu/adatvedelemr-l-fiataloknak--kulcs-a-net-vilagahoz--projekt.html>

² Mátraházi Tibor pszichológus in.: Somogyi Tv: Miért? - Mátraházi Tibor | 2017.01.27. 18:41:00 <http://www.somogyitv.hu/videoek/miert/118569/>

2017-ben tehát a NAIH a 10 év alatti kisgyermekre koncentrál. Jelen tanulmánykötet arra tesz kísérletet, hogy feltérképezze azokat a veszélyforrásokat, amik az óvodás- és kisiskolás korosztály magánéletét, személyes adatainak védelmét és ezáltal egészséges fejlődését leginkább károsíthatja. Célunk semmiképp sem az elrettentés, sokkal inkább a figyelemfelhívás azokra a jelenségekre, melyek a legfiatalabb korosztályokat a digitális térből érinthetik napjainkban és a jövőben. Tesszük ezt egyrészt társadalmi felelősségvállalásként, de az adatvédelmi felügyelő hatóságokat terhelő kötelezettségünk végrehajtásaként is, hiszen a 2018. májusban életbe lépő új uniós általános adatvédelmi rendelet (GDPR) a gyermekek adatainak védelmét és az erről szóló felvilágosító munkát kiemelt feladatként kezeli.

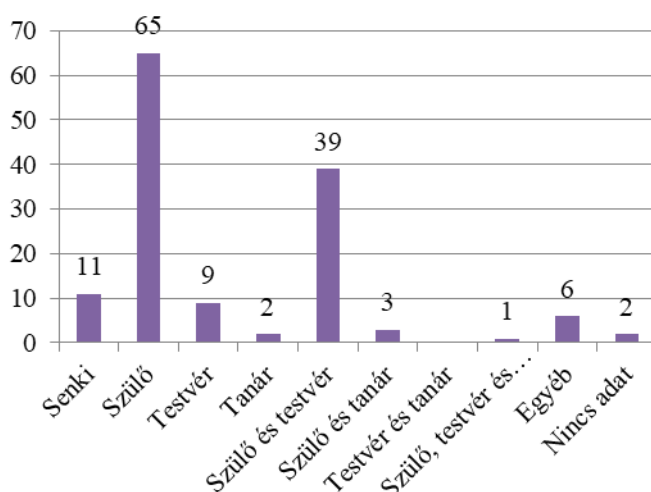
Dr. Péterfalvi Attila, NAIH elnök

2017. december

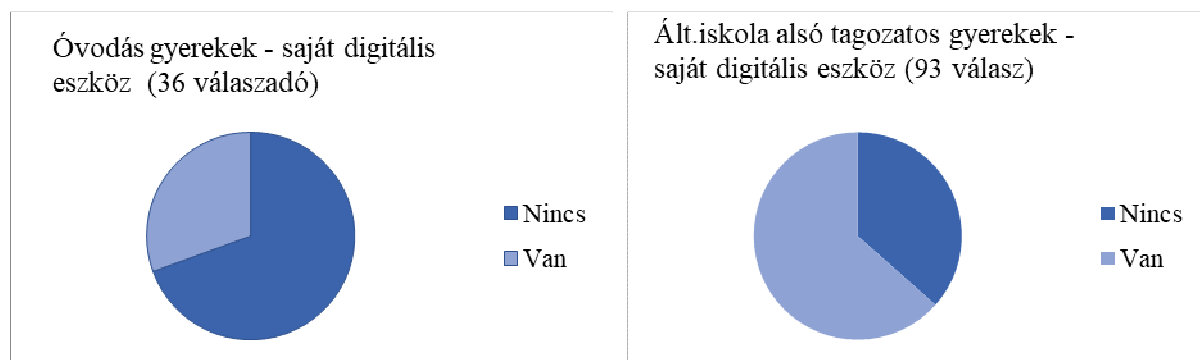
NAIH felmérés

A NAIH saját kezdeményezésben jelen kötethez kapcsolódóan készített egy kérdőíves kutatást óvópedagógusok, általános iskola alsó tagozatán tanító pedagógusok és 10 év alatti gyermekek szülei körében azzal a céllal, hogy pontosabban felmérje ennek a korosztálynak az internetezési szokásait. A felmérés hangsúlyozottan nem reprezentatív - összesen 131 szülő és 66 pedagógus által kitöltött anonim kérdőívet kaptunk vissza -, ugyanakkor igyekeztünk budapesti és vidéki helyszíneket egyaránt elérni és a gyermekek neme közötti arány is kiegyensúlyozott. Az iskolák között van egyházi fenntartású is, de a többség állami és az egyik iskolában hallássérült gyermekek tanulnak, azonban mivel az ő esetükben semmilyen eltérés nem volt az adatokból kiolvasható, így nem történt külön kategorizálás.

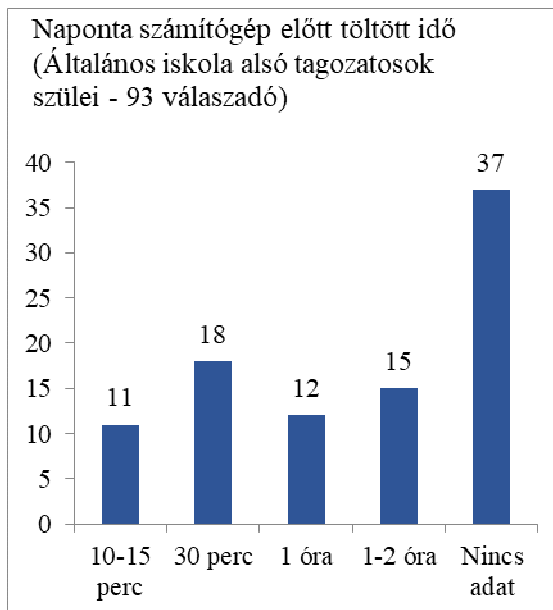
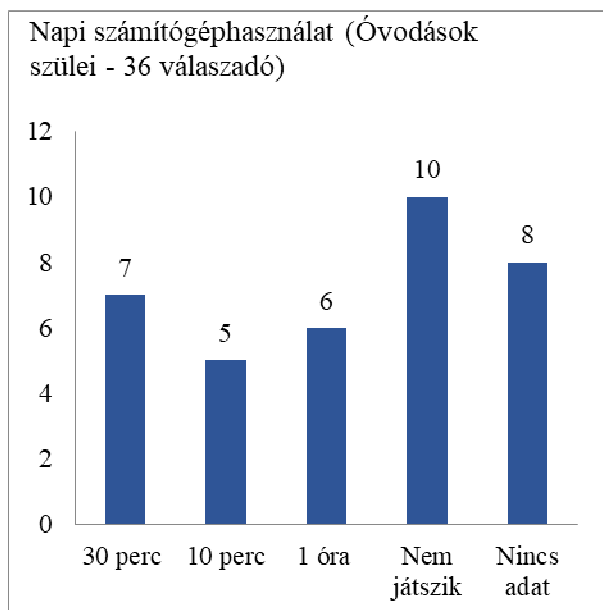
Az összesített adatokból kiderül, hogy a kisgyermeket általában a szülő és a nagyobb testvér tanítja a számítógép használatára, de gyakran hallani „Kezében telefonnal született”, „jobban használja, mint én” és hasonló szófordulatokat is a szülőktől.

Óvodások még általában nem rendelkeznek saját eszközzel, de az iskoláskorban az arány egyértelműen megfordul - kisebbségbe kerül, akinek nincs saját mobiltelefonja, tabletje.

Amennyiben a gyermeknek szabad a számítógépet használni, ez általában naponta 30 perc.

Szülőknek szóló kérdőív:

Óvodások szülei: 36

Ki tanította a gyermeket a digitális eszköz használatára?	Általában a szülő és/vagy a testvér, több esetben senki: „szerintem így született”, „elleste” stb.
Van-e a gyermeknek saját digitális eszköze? (és/vagy)	nincs (25) van (11): a gyermek kérte játék céljára, de ugyanannyi esetben csak jó ajándék volt részére mobiltelefon (3)- tablet (11)- laptop (1) Több esetben mobiltelefon és laptop, egy esetben előfordult, hogy a gyermek mindhárom eszközt birtokolja.
A gyermek internethez hozzá tud-e férni?	igen (2/3-os többség) nem
Ha igen, szabadon vagy szülői kontroll alatt? A szülői kontroll mit jelent (időbeli - személyes felügyelet- technikai szűrők alkalmazása)?	Az esetek többségében szülői kontroll mellett (22), de két esetben szabadon.
Amennyiben a gyermek használ internetet, leginkább mi a célja vele?	általában játék/szórakozás (mesenézés, zenehallgatás) ismeretszerzés (7)
Hétvégén ez az idő hogyan növekszik?	Általában duplázódik, illetve sokan csak hétvégén netezhetnek (30 perc-4 óra)
A gyermek által használt eszközön működik-e tartalomszűrő szoftver/egyéb	nem (18) (több esetben a „szülői felügyelet a kontroll”)

biztonsági beállítás?	
Van-e a gyermeknek saját email címe vagy a szülőét használja?	nincs, illetve két esetben a szülőét használja
Regisztrált felhasználója-e a gyermek valamely közösségi oldalnak? Ha igen, hány éves korától?	nem
Vannak-e feltöltve a családtagok oldalán fénykép- vagy videó felvételek a gyerekekről? Amennyiben igen, ezekről ő tud, a képeket megnézték közösen?	nem (13) igen (20) (általában tud erről a gyerek, két esetben nem)
Játszik-e a gyermek számítógépes játékokkal? Ha igen, napi hány órát tölt ezzel?	nem (10) igen (26) általában napi: 30 perc (7) 10 perc (5) 1 óra (6)
Milyen típusú játékok ezek? Egyedül játszik vagy valamelyik családtaggal közösen?	puzzle, logikai, kirakó-színező, Minecraft, farmépítő közösen és egyedül egyaránt
Szokott-e gyermekével beszélgetni az internetről?	igen (21) ritkán (2) nem (13)
Ha nem, mi ennek az oka?	a gyermek még túl fiatal (12), de van, aki szerint a téma nem fontos vagy úgy érzi, nem ért hozzá
Szerepeltetik-e a gyermeket modell/szépség versenyeken vagy bármilyen más fotózáson?	nem
Tud arról, hogy 14 év alatti gyermek esetében az adatkezeléshez való hozzájárulás a szülő joga és kötelezettsége?	igen (32) nem (4)
Szeretne-e jelezni olyan problémát/ esetet, ahol véleménye szerint gyermekek számítógépezés/internetezés miatt kellemetlen, rossz élményeket szereztek? Saját gyermekét – kiskorú ismerősét érték-e ilyen negatív tapasztalatok?	nem (15) túl sok reklám, bonyolult nyereményjáték szabályok, játékokdalakon a fizetési opció túl könnyen elérhető a gyermeknek Egy konkrét esetben a szülő munkája miatt nem kerülhetett volna fel róla fénykép a közösségi hálóra és egy szülőtársnak emiatt szólni kellett.
Önnek szülőként milyen segítségre lenne szüksége ahhoz, hogy felvértezve érezze	semmilyen (13) több technikai információ (5) – több jogi információ (3) –

magát a gyermekek online biztonságának növelése érdekében? (és/vagy)	tanácsadó, segítő helyek és szakemberek (13)
---	--

Iskolások (általános iskola alsó tagozat) szülei: 93

Ki tanította a gyermeket a digitális eszköz használatára? (és/vagy)	szülő (70)-testvér (31)-tanár (5)-egyéb (5)- senki (6) a szülő-testvér válasz nagyon gyakori!
Van-e a gyermeknek saját digitális eszköze?	nincs (34) van (59): általában csak jó ajándék volt számára (24), de előfordult, hogy ő kérte/követelte játék céljára (6) vagy kortárs nyomásra hivatkozva (6) „leselejtezett eszközt örökölt a családban”(2) Több szülő a logisztikát/közlekedést jelölte meg indokként (akár SIM nélkül).. mobiltelefon (36) - tablet (34) - laptop (8) (és/vagy) Egy tabletet a 9 éves fiú zsebpénzéből vett magának!
A gyermek internethez hozzá tud-e férni?	igen (76) nem (17)
Ha igen, szabadon vagy szülői kontroll alatt?	csak szülői felügyelettel (66) szabadon (7)
Amennyiben a gyermek használ internetet, leginkább mi a célja vele? (és/vagy)	játék (66) és egyéb szórakozás (45) tanulás és ismeretszerzés (42) osztálytársakkal lecke megbeszélés (7) Facebook-on kapcsolattartás (1)
Gyermeke hány órát számítógépezik/netezik naponta? Hétfégen ez az idő hogyan növekszik?	általában naponta: 10 -15 perc (11) 30 perc (18) 1 óra (12) 1-2 óra (15) A hétfégen ez az idő több, mint duplázódik.
A gyermek által használt eszközön működik-e tartalomszűrő szoftver/egyéb biztonsági beállítás?	nem (44) (de több esetben „a szülő figyeli”)
Van-e a gyermeknek saját email címe vagy a szülőét használja?	nem (56), de a szülőét használja (7) igen (28)
Regisztrált felhasználója-e a gyermek valamely közösségi oldalnak? Ha igen,	nem (82)

hány éves korától?	<i>igen (8), ebből 6 gyermek 7-9 éves korától</i>
A közösségi oldalon kb. hány ismerőse van? Ebből kb. hány felnőtt-gyermek? Ezek mind valódi ismerősök?	<i>13 gyermeknek átlagban 43 valódi ismerőse van, ezek kb. fele felnőtt.</i>
Vannak-e feltöltve a családtagok oldalán fénykép- vagy videó felvételek a gyerekekről? Amennyiben igen, ezekről ő tud, a képeket megnézték közösen?	<i>igen (48), egy eset kivételével ezekről tud a gyermek, két esetben közösen töltötték fel a képeket.</i>
Játszik-e a gyermek számítógépes játékokkal? Ha igen, napi hány órát tölt ezzel?	<i>igen (86), naponta általában: 10 perc (5), 20 perc (7), 30 perc (20), 1 óra (8), 2 óra (4) hetente: 1 óra (5), 2 óra (2), 4-5 óra hétvégén: 30-40 perc, 1 óra (2), 2 óra (4), 5 óra</i>
Milyen típusú játékok ezek? Egyedül játszik vagy valamelyik családtaggal közösen?	<i>általában logikai-ügyességi játékok, de megjelennek: fiús (traktor, vadászat, harcolás, autóversenyzős, robotos stb.) lányos (főzős, öltöztető, sminkelős) nevesítve: Minecraft (5) xbox (3), LEGO egyedül (28) családtaggal (28) barátokkal hálózatban (2)</i>
Szokott-e gyermekével beszélgetni az internetről?	<i>igen (69) ritkán (5) nem (15)</i>
Ha nem, mi ennek az oka?	<i>a gyermek még túl fiatal (12) „Nem engedem ebbe a világba őt még!” „Még nem felhasználó önállóan” „A téma nem fontos”</i>
Szerepeltetik-e a gyermeket modell/szépség versenyeken vagy bármilyen más fotózáson?	<i>nem (88)</i>
Tud arról, hogy 14 év alatti gyermek esetében az adatkezeléshez való hozzájárulás a szülő joga és kötelezettsége?	<i>igen (82) nem (6) nem, de ez evidencia (1)</i>
Szeretne-e jelezni olyan problémát/ esetet, ahol véleménye szerint gyermekek számítógépezés/internetezés miatt kellemetlen, rossz élményeket szereztek? Saját gyermekét – kiskorú ismerősét érték-	<i>nem (25) „Nagyobb gyerekek pornográf tartalmakat néztek az iskolában okos telefonon.”(3) „Olyan oldalakat ajánlottak egymásnak, ami nem nekik való.”</i>

<i>e ilyen negatív tapasztalatok?</i>	
Önnek szülőként milyen segítségre lenne szüksége ahhoz, hogy felvértezve érezze magát a gyermekek online biztonságának növelése érdekében?	<p>Több technikai információ (38) – tanácsadó, segítő helyek és szakemberek (27)</p> <p>„A szülőknek kell odafigyelni, hogy ne történhessen baj.” (2)</p> <p>„Megfelelően felkészültnek érzem magam.” (2)</p> <p>„Kellene iskolai felvilágosítás a témában, informatikai ismeretterjesztő előadások</p> <p>több/jobb könnyebben letölthető/kezelhető szűrőprogram.”</p> <p>„Tiltsák meg, hogy 14 év alatti gyerekek iskolaidőben saját digitális eszközt használjanak, ehhez biztosítsanak jól zárható tárolókat/szekrényeket. Hiába minden szűrőprogram és beszélgetés, a gyerekek a káros tartalmakhoz úgymint hozzáférnek.</p> <p>Felvilágosítás a veszélyekről, segítségnyújtási lehetőségekről.”</p>

Pedagógusoknak szóló kérdőív:

Óvópedagógusok: 22

A gyerekekről készültek-e az intézményben fényképek, felvételek? Ezek kikerülnek-e a honlapra? Milyen módon kéri be a szülői hozzájárulásokat?	Igen (20), de kizárólag szülői hozzájárulással (általában tanév elején egyszeri nyilatkozat- tétellel, 50% kikerülnek a honlapra a képek illetve zárt csoportban szülői levelező listán köröztetik őket.
Fontosnak tartja-e, hogy pedagógusként a gyerekekkel a számítógépezésről, internetről beszélgessen?	Igen (16), de életkornak megfelelő módon, illetve csak nagycsoportban vagy felső tagozaton.
Mit tapasztal, hány éves kortól releváns az internet témája a gyermekek életében, illetve hány éves kortól használják a gyerekek az internetet?	Jellemzően 4-5 éves kortól (11), de akár már 2-3 éves kortól is. Van aki, szerint csak felső tagozaton.
Tapasztalatai szerint az Ön tanítványai mennyire jártasak a számítógép használatban? Vajon kizárólag a számítógépes játékok érdeklik őket?	Többnyire jártasak (az ovisok fele), de nem ez a legfontosabb az életükben. Netes tevékenységeik: számítógépes játékok és filmnézés, képek és mesék nézegetése.
Tapasztalatai szerint éri-e hátrány – és ha igen, milyen jellegű – azt a gyermeket, aki szülői tudatosság vagy egyéb ok miatt nem használ digitális eszközöket?	Nem (18), igen (2), de 10 év alatt a hátrány gyorsan behozható.

<p>Felkészültnek tartja-e Önmagát ennek a témának a gyermekekkel való együttes feldolgozásához? Amennyiben nem, mi segítené Önnek ebben? Ön használja-e a digitális eszközöket?</p>	<p>Nem (6), igen (6), rendszeresen használók digitális eszközöket (18).</p>
<p>A tanintézmény gépeire telepítettek-e tartalomszűrő, illetve víruskereső szoftvereket, alkalmaznak-e egyéb biztonsági beállításokat?</p>	<p>Igen (2), nem (8), nem tudom (4). Jelszavas belépés és víruskereső (6), tartalomszűrő (3), van szűrő, de nem megbízható (tilos tartalmat is enged) (1), nincs internet (4)</p>
<p>Személyesen tapasztalt-e vagy kollégáitól hallott-e olyan eseteket, ahol a gyermeket a számítógépezés-internetezés miatt kellemetlen, káros hatások érték?</p>	<p>Nem (2), igen (22). Inkább iskolásokat érintett (2), családtag volt érintett (2), a kontroll nélküli tévzés és játékok miatt agresszív viselkedés a következmény.</p>
<p>Tapasztalt-e vagy hallott-e számítógépes zaklatással járó esetről? Ha igen, mi történt az áldozattal?</p>	<p>Igen (2), nem (14).</p> <p>„Egy volt hallássérült diákunk Facebookon megismerkedett valakivel és később emiatt gyilkosság áldozata lett”.</p> <p>„Alsós gyerekek gúnyolódtak egymással és bizalmas képeket közzétek.”</p>
<p>Amennyiben történt ilyen eset, a gyermek kért-e segítséget felnőtt személytől (szülő-egyéb családtag-pedagógus-egyéb)? Létezik-e valamilyen intézményi protokoll az ilyen esetekre?</p>	<p>Nem (16), igen (1). Családvédelmi-gyerekvédelmi protokoll létezik.</p>

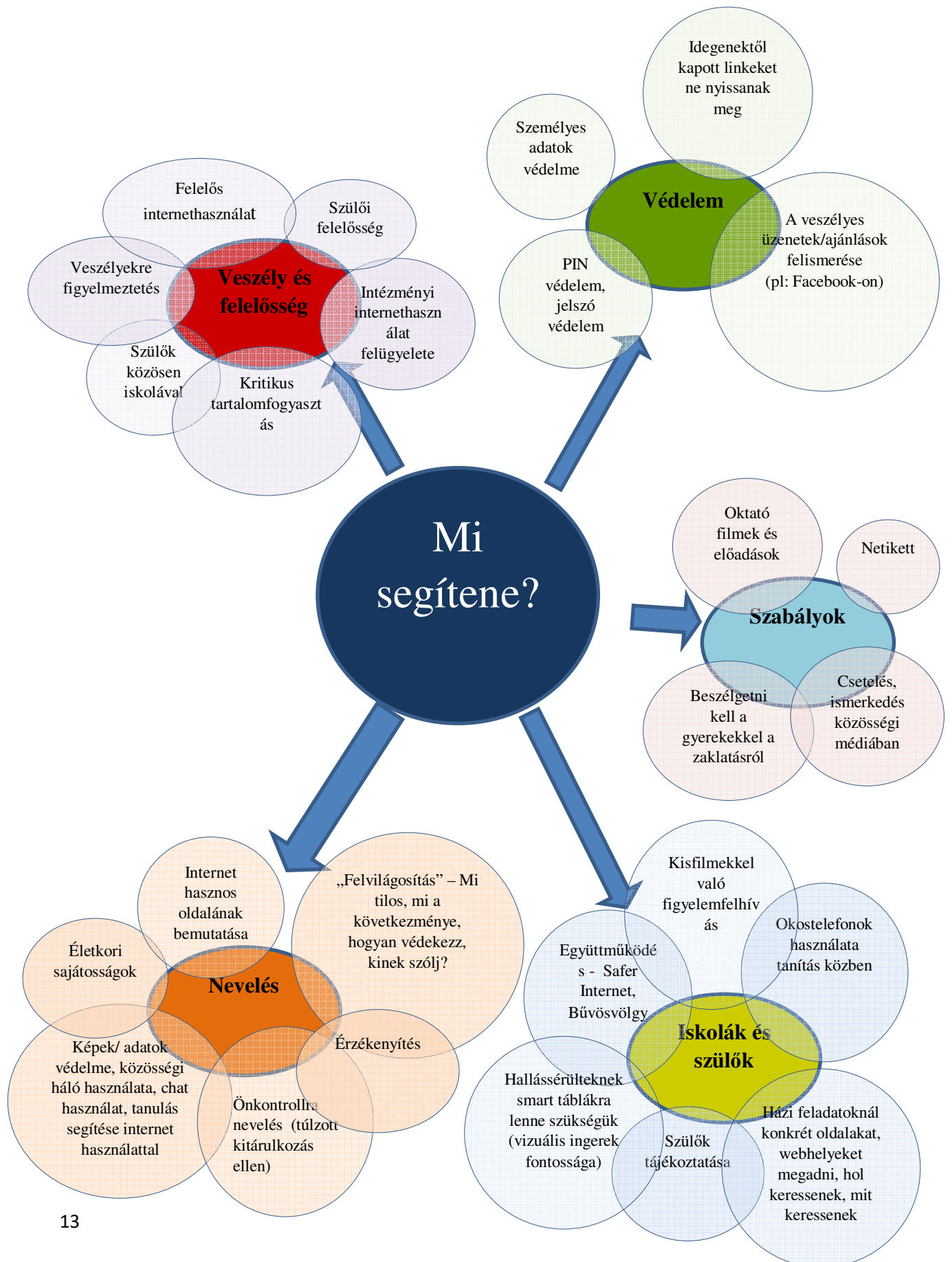

Általános iskola alsó tagozaton tanító pedagógusok (47)

<p>A gyerekekről készültek-e az intézményben fényképek, felvételek? Ezek kikerülnek-e a honlapra? Milyen módon kéri be a szülői hozzájárulásokat?</p>	<p>Igen (33), nem (7), nem tudom (4). Általában írásban egyszer, év elején vagy beiratkozáskor (18) vagy minden egyes esemény előtt (1).</p>
<p>Fontosnak tartja-e, hogy pedagógusként a gyerekekkel a számítógépezésről, internetről beszélgessen?</p>	<p>Igen (43), nem (1). „A gyerekek igénylik is.”</p>
<p>Mit tapasztal, hány éves kortól releváns az internet témája a gyerekek életében? Tapasztalatai szerint hány éves kortól használják a gyerekek az internetet?</p> <p>Tapasztalatai szerint az Ön tanítványai mennyire jártasak a számítógép használatban? Vajon kizárólag a számítógépes játékok érdeklik őket?</p>	<p>ovis kortól (10), általános iskolás kortól (11), 9-11 (9), de van, aki szerint 3-4 (2), illetve 5 éves kortól (3)</p> <p>Igen (17), 16 (nem)</p> <p>„Nem egységes a dolog, de főként játszanak (6), ugyanakkor „tanuláshoz és szorgalmi feladatokhoz, ismeretszerzésre is használják” (4)</p> <p>„Videó klipeket és filmeket is néznek, „közösségi kapcsolat tartáshoz”</p> <p>„Van, akinek Facebook-ja van másodikban!”</p> <p>„A hátrányos helyzetűek kevésbé, az élénkebb észjárásúak inkább”</p>
<p>Tapasztalatai szerint éri-e hátrány – és ha igen, milyen jellegű – azt a gyermeket, aki szülői tudatosság vagy</p>	<p>Igen (20), nem (22), nem tudom (3)</p> <p>„Korszerűtlenné válik kortársai szemében.” „Tapasztalatlansága</p>

<p>egyéb ok miatt nem használ digitális eszközöket?</p>	<p>miatt veszély érheti” „Nem lesz versenyképes.” Nem ismerek- sajnos – olyan tanulót, aki nem használ digitális eszközt.” Még most nem tapasztalom.” „Nem éri hátrány, mert ezekkel a gyerekekkel többet foglalkoznak.” Ebben a korban még nem, legfeljebb féltékeny lesz a társaira.” „Nem tud beszélgetni a társaival erről a témáról és később válik felhasználóvá” „A társai másnak látják, de még nem szólják meg.”</p>
<p>Felkészültnek tartja-e Önmagát ennek a témának a gyermekekkel való együttes feldolgozásához? Amennyiben nem, mi segítené Önnek ebben? Ön használja-e a digitális eszközöket?</p>	<p>Igen (38), nem (12), ritkán (13) - rendszeresen (29) „Gyakorlati előadás, nem csak elmélet.” „Előadások az internet veszélyeiről - a net állandóan fejlődik.” Megjegyzés: a rendszeres használók nem feltétlenül érzik magukat felkészültnek!</p>
<p>A tanintézmény gépeire telepítettek-e tartalomszűrő, illetve víruskereső szoftvereket, alkalmaznak-e egyéb biztonsági beállításokat?</p>	<p>Igen (27), nem (5) nem tudom (11) Általában víruskeresőt.</p>
<p>Személyesen tapasztalt-e vagy kollégáitól hallott-e olyan eseteket, ahol a gyermeket a számítógépezés-internetezés miatt kellemetlen, káros hatások érték?</p>	<p>Igen (34), nem (15) „Iskola volt diákja a gyilkosával a Facebookon ismerkedett meg.” „Néhány horrorisztikus, ijesztő esettől eltekintve nem.” „Facebookon egymást bántották a gyerekek. Ez felsőben volt, több éve.” „Szülinapi bulizóknál fordul elő, hogy nem megfelelő filmeket töltenek le.” „Felső tagozatosoknál verbális bántalmazás, megbeszéléskor tettesek megbánták.” „Infoórán felnőtt tartalmakat néztek.” „Szünetben hallottam, hogy pornó oldalokról beszélgettek – később megbeszéltük a dolgot és a szülőket is tájékoztattam.” „Korábbi munkahelyemen egy gimnazista függő lett és a pszichiátriára került.” „Egymásról készítettek videókat és feltöltötték a netre.” „Kékbálna-eset” „Túlzott nethasználat (kialvatlanság, koncentrációzavar).” „Iskolai eredmények romlása, társas kapcsolatok megszűnése.” „Kommunikációs képességek és konfliktuskezelés romlása.”</p>
<p>Tapasztalt-e vagy hallott-e számítógépes zaklatással járó esetről? Ha igen, mi történt az áldozattal?</p>	<p>Igen (19), nem (17) Általában komoly lelki sérülések. „Törölte magát a közösségi hálóról.” „Egy második tanítványomat már egy férfi zaklatta. A kislány</p>

	<p>az édesanyjának szólt”.</p> <p>„Írásbeli pizskálódás történt. Lelki sérülés”.</p> <p>Sokkal ritkábban számítógépezett az áldozat</p> <p>Cyberbullying intervenciók foglalkozások minden évfolyamnál!</p> <p>7. -es lány kiközösítése és a gyermekvédelmi szakember és pedagógus bevonása sem hozott eredményt, a kislány elhagyta az iskolát.</p> <p>Szülők-érintettek-pszichológus sikeres eset megbeszélése.</p> <p>Iskolaváltás</p> <p>Öngyilkosság</p> <p>8. osztályosok tanárról készített videót töltöttek fel (igazgatói intő)</p> <p>Osztálytárs jelszavát megszerezték és posztoltak a nevében (igazgatói intő)</p>
<p>Amennyiben történt ilyen eset, a gyermek kért-e segítséget felnőtt személytől (szülő-egyéb családtag-pedagógus-egyéb)?</p>	<p>Igen (7), nem (9), nem tudom (10)</p> <p>gyermekvédelemmel megbízott pedagógustól (3)- pedagógustól (3)- szülőtől (5)</p>
<p>Létezik-e valamilyen intézményi protokoll az ilyen esetekre?</p>	<p>(1) nincs (2) nem tudom (3)</p>
<p>Meg tudná mondani a csoportjába járó gyerekekről, hogy ki mennyit számítógépezik otthon? Meg tudná fogalmazni, mire alapozná feltevését?</p>	<p>„Néhány gyerek esetében igen, beszélgetések és tapasztalatok alapján.”</p> <p>„Kb. igen. Aki sportol vagy más külön foglalkozásra jár az keveset, akivel nem foglalkoznak, az sokat. Az alsós gyerekek még mindent elmondanak, azt is, hogy mit láttak, mit találtak, mivel játszottak”.</p> <p>„A gyerekek elmondása alapján, velük történő beszélgetések kapcsán”</p> <p>„Hétfélegén engedik a szülők. De fegyelmezésre is használják: ha rossz vagy, vagy rosszul tanulsz, nincs gépezés.”</p> <p>„Aki többet számítógépezik, az szívesen segít vagy akar segíteni, ha órán én keresek valamit a neten, vagy technikai probléma adódik”</p> <p>„A gyerekekkel való beszélgetésekből kiderül, hogy nagy részük kizárólag hétfélegén ülhet le a gép elé, viszont vannak, akik napi rendszerességgel használják. Sajnos olyan tanuló is akad, aki naponta órákat tölt számítógépezéssel.”</p> <p>„Nagyjából tudom, az alapján, amit mesélnek a gyerekek. Van olyan gyerek, aki szinte minden estét a gép előtt tölti a kedvenc játékával. De olyanról is tudok, akit szinte egyáltalán nem engednek”.</p> <p>„Nagyjából igen. Nem vagyok Facebook-tag, de néha ismerősökébe belépek, pont azért, hogy lássam, ki van ott az osztályomból még késő este is, milyen tartalmakat oszt meg, stb.”</p>

Védőbuborék médianeveléssel³

A tudatos médiahasználatra nevelést egészen kicsi korban érdemes elkezdni. Sok szülő büszkén meséli, hogy két-hároméves gyermeke milyen ügyesen kezeli a tabletet, magabiztosan kattint aktuális kedvenc játékára vagy talál meg ismert weboldalon különböző tartalmakat. A médiahasználati kutatások is arról tanúskodnak, hogy az elmúlt években látványosan nőtt az óvodáskorúak vagy a náluk is kisebbek körében a digitális eszközök, elsősorban a tabletek használata⁴. Az új digitális kütyük megkönnyítik az internethez való egyszerű, gyors és olcsó hozzáférést. Mindez nem csak előnyökkel jár, hanem új kockázatokat, problémákat, egyben nevelési kérdéseket vet fel a gyerekek médiahasználatával összefüggésben. Ugyan a gyerekek többsége valóban gyorsan megtanulja a készülékek alapszintű kezelését, ez azonban nem jelenti azt, hogy megfelelően használni is tudják ezeket az eszközöket.

A digitális technológia bonyolult, összetett, a felnőttek számára is nehezen átlátható médiakörnyezetet teremtett, ahol a korábbiakhoz képest még nagyobb jelentősége van a szülői kontrollnak, a szülő óvó figyelmének. Korábban elegendő volt, ha a szülő alaposan megválogatta, milyen televíziós rajzfilmeket enged óvodáskorú, vagy kisiskolás gyermekének, limitálta a tévészésre fordított időt, és persze elbeszélgetett gyermekével a látottakról, a gyermek médiaélményeiről.

A digitális médiakörnyezetben megnő a szülők szerepe a médiatartalmak szűrése körében, aminek egyfelől az az oka, hogy az internet uralta információs környezetben az állami kontroll sokkal kevésbé képes biztosítani a megfelelő védelmet. A gyerekek roppant könnyen belefuthatnak agresszív, félelemkeltő, személyiségfejlődésükre más módon ártalmas tartalmakba. Másfelől az új médiakörnyezet interaktív kommunikációs felületet teremtett, ahol a médiahasználat nem csak passzív befogadást, hanem aktív részvételt, másokkal való kapcsolódást és kommunikációt is biztosít. A gyerekek médiahasználatának kontrollja már nem pusztán a fogyasztott tartalmakat érinti, hanem a gyerekek online tevékenységeit, a szélesebb világgal folytatott kommunikációját is. A nyilvánosság és a magánszféra határai elmosódnak. A technológia olyan új kommunikációs csatornákat kínál, ahol személyes gondolataink, véleményünk, örömeink, konfliktusaink sokkal szélesebb körben oszthatók meg másokkal. Az internet kommunikációs hálózatai az emberek közötti összekapcsoltság új minőségét teremtették meg, amely újfajta tudatosságot igényel a médiakörnyezet használata során.

A gyerekek egyre korábban kapcsolódnak be az online kommunikációs környezetbe. Míg korábban jellemzően tizenkét éves kor körül volt érzékelhető az a váltás, amikor a gyerekek nagy része a televízió helyett már az internetet nevezte meg főmédiaként, mára ez hamarabb bekövetkezik, a nyugati világban tíz éves kor körül megtörténik. A mobil digitális eszközök terjedésének köszönhető, hogy csökken a szülői kontroll lehetősége, hiszen a gyerekek mobil eszközeiken nagyobb szabadsággal használhatják a különböző médiafelületeket, ráadásul kiskamasz korba lépve a gyerekek egyre nagyobb önállóságot követelnek és ez a médiahasználatukra is hatással van. Óriási jelentősége van tehát annak, hogy mi történik az első tíz évben, hogyan alakítja a szülő a gyerek médiahasználatát – informatikai zsargonnal élve - hogyan „állítja be” azokat a funkciókat, amelyek meghatározzák a gyermek későbbi online viselkedését, kommunikációját, a médiakörnyezethez való viszonyát.

³ A fejezet szerzője Dr. Nagy Krisztina médiajogász, a Televele Médiapedagógiai Műhely Egyesület elnöke

⁴ Megjegyzés: A tablethasználat elterjedését a legkisebb felhasználók között a hivatkozott NAIH felmérés adatai is alátámasztják!

Technikai szűrés

Az óvodáskorú és kisiskolás gyerekek védelmének, a megfelelő szülői kontroll megteremtésének fontos eszközei a szűrőprogramok, amelyek egyrészt védelmi buborékot képezhetnek a gyerekek médiahasználatához, másrészt követhetővé, megragadhatóvá teszik a gyerekek médiahasználatát. A szűrőprogramok más funkciók mellett lehetővé teszik azt is, hogy kontroll alá kerüljön, milyen személyes adatot adhat ki magáról a gyermek, beleértve a telefonszámot, a címet, az iskola megnevezését, és az e-mail címet. A szűrő programokat érdemes minden olyan eszközre telepíteni, amelyet a gyermek használ, tehát nemcsak az otthoni számítógépre, laptopra, hanem a tabletekre, illetve okostelefonokra is.

A minél szélesebb védelem megteremtése érdekében az elektronikus hírközlésről szóló törvény 2014-től kötelezi az internet hozzáférést biztosító szolgáltatókat, hogy honlapjukon bárki számára elérhetővé tegyenek ingyenes, könnyen telepíthető és használható magyar nyelvű tartalomszűrő szoftvereket. Kötelesek továbbá a szűrőszoftverek vagy azokkal egyező célra szolgáló más szolgáltatások elérhetőségére és használatára vonatkozó közérdekű tájékoztatót összeállítani, a tájékoztatót honlapjukon közzétenni, a közzétételről és annak elérhetőségéről negyedévente az előfizetőt értesíteni⁵. Sajnos azonban a jogszabályi kritériumoknak csak egyetlen program felel meg, ám az sem működik együtt minden operációs rendszerrel⁶. Az EU-ban sem sokkal jobb a helyzet⁷, egy kísérlet során 25 szoftvert⁸ teszteltek hatékonysági és biztonsági szempontok szerint és az eredmények nem voltak megnyugtatóak.) Mindez azt is jelzi, hogy a szűrés műszaki megoldása önmagában sem tud megfelelő védelmet biztosítani, a valódi védelem megteremtéséhez aktív szülői jelenlétre van szükség.

Párbeszéd

A szűrőprogramok telepítése csak az első lépés, pusztán egy mechanikus eszköz, amely önmagában nem készít fel a későbbi önálló, értő médiahasználatra. Az aktív médianevelés a párbeszédre épül, amelyben meghatározó szerepe van annak, hogy a gyerek fejlettségének megfelelően maga is részt vehessen médiahasználatának alakításában. Az óvodáskorú gyerekekkel már fontos arról beszélgetni, hogy miért van szükség a szűrőprogramra, hogyan biztosít védelmet, hogyan segíti a gyereket abban, hogy az online környezet felfedezése szórakoztató, biztonságos és szorongásmentes legyen. Ha a gyermek azzal találkozik, hogy a szülő bevonja a biztonságos online környezet megteremtésébe, kíváncsi a gyermek online tevékenységeire, tapasztalataira, elérhető az, hogy a gyermek az internethez tartozó természetes velejárónak tekintse a szűrést. A szűrőprogramok lehetőséget biztosítanak a szülőnek arra, hogy megtekintse, milyen oldalakat nézett meg a gyermeke, mire keresett rá, kivel, hogyan kommunikált az online térben. A bizalom légkörének kialakítása csak akkor sikerülhet, ha ezeket az információkat a szülő nem számonkérésre, szembesítésre használja, hanem beszélget róla a gyerekekkel. Rákérdez a gyermeket mozgató kíváncsiságra, illetve a megélt élményekre, ami kiindulópontja lehet a gyerek médiahasználatára vonatkozó szabályok közös megalkotásának. A kisgyermekkorú médianevelés kulcskérdése, hogy kialakuljon egy olyan csatorna a szülő és a gyerek között, amelyen keresztül a szülő folyamatosan kapcsolatban tud lenni a gyerekekkel a

⁵ Eht. 144. § (2/a.) bek.

⁶ Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája 38. old.

<http://www.kormany.hu/download/6/0e/c0000/Magyarorsz%C3%A1g%20Digit%C3%A1lis%20Gyermekv%C3%A9delmi%20Strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf>

⁷ A jelentés teljes szövege angol nyelven a <http://sipbench.eu/phase9.cfm/secid.7> hivatkozás, míg az összegzése a http://sipbench.eu/transfer/SIP_BENCH_III_4th_cycle_report_Executive_Summary.pdf linken érhető el

⁸ 10 pc-re vagy MAC gépre telepíthető program, 10 mobil applikáció, illetve 5 egyéb szoftver került tesztelésre.

médiavilágban szerzett élmények, tapasztalatok megosztására, a médiahasználathoz kapcsolódó esetleges nehézségek, konfliktusok megoldására, a gyerekek médiahasználatának alakítására. A gyermek számára nem érthető tiltások, a médiahasználathoz kapcsolódó büntetések ennek a csatornának a kialakítását lehetetlenítik el.

Példamutatás, saját médiahasználat

A tudatos médianevelés nem pusztán a technikai, illetve a médiakörnyezetre vonatkozó ismeretek, képességek miatt jelenthet kihívást a szülők számára. A médianevelés során nem kerülhető meg, hogy a szülő saját médiahasználati szokásairól is elgondolkodjon, ezen a területen is nagyobb fokú tudatosságra van szükség. A gyerekek médiahasználatát, médiához való viszonyát ugyanis alapjaiban alakítja az, ahogy a szülei használják az online környezetet, a különböző médiaplatformokat. Ha a szülő az online környezetben gondot fordít saját adatvédelmi beállításaira, ha tudatos a közösségi médiafelületeken az információ megosztásában, hitelesebben és megfelelő tudással képes alakítani gyermeke online környezetét is. A mintaadás ezen a területen is ugyanúgy érvényes, mint az élet bármely más területén. A szülőknek tartott médiapedagógiai foglalkozásokon találkozni lehet olyan szülővel, aki csak azért regisztrált a Facebookra, mert úgy érezte, ha nem ismeri a közösségi médiafelületen zajló kommunikáció természetét, a platform által kínált védelmi lehetőségeket, úgy nem képes megfelelően támogatni gyermeke online részvételét. Érdemes időnként megállni egy pillanatra és megvizsgálni saját online jelenlétünket, válaszolni például arra a kérdésre, hogy hogyan használjuk az adatvédelmi beállításokat, a közösségi médiafelületeken megosztott posztjaink és kommentjeink alapján hol húzódik számunkra a magánélet és a nyilvánosság határa, mi okoz problémát az online kommunikációban, mivel boldogulunk el könnyedén. Az önmagunk tevékenységére reflektálás megkönnyíti, hogy megfelelő kíváncsisággal közelítsünk gyermekünk médiaélményeihez, és hozzájárulhat ahhoz, hogy tudatosabban alakítsuk azt a mintát, amit gyermekünk médiahasználatában szeretnénk később vizsgálni.

A megosztás új kultúrája

Az interaktív médiakörnyezet kialakulásával, a magánszféra, a személyes adatok védelme a médianevelés különösen fontos területévé vált. A médiakörnyezet ma már számtalan csatornát kínál ahhoz, hogy aktívan részt vegyünk a globális kommunikációban, információt gyűjtsünk és információt osszunk meg másokkal. Az internet architektúrája bonyolult hálózati összekapcsoltságban működik, ahol az információ rendkívül gyorsan és a felhasználók által alig vagy egyáltalán nem kontrollálható módon terjed. A személyes információk és adatok feletti kontroll lehetősége a kiindulópontonál, az információ megosztásánál biztosított, később alig van rá esély. A technológiai adottságok mellett a társadalmi, kulturális környezet is befolyásolja a kommunikációs szokásainkat, online viselkedésünket. A hálózati társadalom valósága a magánszféra és a nyilvánosság közötti határokat is átalakította, személyes terünk online dimenziója kiszélesíti a személyes gondolataink, véleményünk közvetítését, sokak számára teszi hozzáférhetővé a korábban csak sokkal szűkebb körben megosztott személyes információkat, adatainkat. A hálózati struktúra és azzal kölcsönhatásban kialakuló kommunikációs környezet az információ-megosztás új kultúráját alakította ki, ahol a személyes információk, gondolatok nyilvános megosztása egyfajta társadalmi elvárásként fogalmazódik meg. A megosztás, a like-olás, a digitális jelenlét az online világgal kibővült társadalmi valóság meghatározó értékévé válik. Mindezek miatt a digitális médiakörnyezet a korábbiakhoz képest nagyobb tudatosságot igényel a magánszféra, személyes adatainak védelme körében, aminek kialakítása a médianevelés kiemelt témaköre, része az online biztonság megteremtésének.

Óvodáskor - alapozás

A témakör az óvodáskorúak esetében a szülők információ megosztásával összefüggésben merül fel elsősorban. Sok szülő oszt meg gyermekéről fotót, egyéb információt a közösségi médiafelületeken, ennek jogi akadálya nincsen. A médiapedagógia felől közelítve viszont jelentősége van annak, hogy a szülő mennyire vonja be ebbe a gyermeket, hogyan reagál a gyermek esetleges tiltakozására. A nagyobb óvodás gyerekekkel már érdemes beszélgetni a rájuk vonatkozó információ nyilvános megosztásáról: szülőként miért gondoljuk, hogy megosztjuk az információt, kivel osztjuk meg az információt, mit szeretnénk üzeni ezzel annak a közösségnek, akikkel megosztjuk az információt. Fontos, hogy a beszélgetés valódi párbeszéd legyen, ahol a gyermek mindezekkel kapcsolatos érzései, gondolatai is megjelenhetnek. Előfordulhat az is, hogy a gyermek arra kér minket, hogy ne osszuk meg az adott fotót vagy információt, vagy töröljünk egy korábban megosztott képet. A fotó törlése ilyen esetben fontos üzenetet közvetít a gyermek számára: a személyes információk személyhez kötődnek, mi dönthetünk róluk. Ezek a helyzetek segítik, hogy a gyermek kérdésein keresztül, érettségének megfelelő szinten kezdjünk el beszélgetni a magánszféra, a személyes adatok védelméről, jelentőségéről az online környezetben.

Kisiskolások - családi szabályok

A kisiskolások már aktívabban használják azokat az online felületeket, ahol személyes információ megosztására is sor kerülhet. A médiahasználathoz kapcsolódó családi szabályokon belül kialakítható az adatvédelmet biztosító speciális szabályok köre. Fontos, hogy a szülő bevonja a gyermeket a szabályok kialakításába, és érdemes ezeket a szabályokat időről-időre elövenni, és hozzáigazítani a gyermek életkorához, aktuális médiahasználatához.

Egy-egy új számítógépes játék, online platform, vagy applikáció használata előtt a szülő a gyermekkel közösen alakítsa ki az adatvédelmi beállításokat - ezen keresztül a szülő által megfelelőnek ítélt „védelmi buborékot”. A közös beállítás további eredménye, hogy a gyermekben kialakítja az adatvédelmi beállítások fontos rutinját, amit később, ha már önállóan barangol a neten természetes velejárónak tekint majd egy-egy új szolgáltatás igénybevétele során.

Ha a családban többen használnak egy számítógépet, digitális eszközt, javasolt, hogy mindenkinek legyen önálló felhasználói fiókja. Szabályként rögzíthető, hogy a gyermek önállóan nem regisztrálhat egy online szolgáltatásra, ahhoz a szülő beleegyezése, közreműködése is szükséges. Érdemes elmagyarázni a gyerekeknek mire való a jelszó, és mitől válik egy jelszó biztonságossá. Fontos, hogy a gyermek megértse, a jelszó olyan, mint egy kulcs, amellyel az ajtót zárjuk, vigyázni kell rá! Kezdetben a kisebbeknél érdemes jól látható helyre kifüggeszteni azoknak az adatoknak, információknak a listáját, amit semmiképpen nem szabad megadni, vagy csak a szülővel való megbeszélést követően. Ezen keresztül elkezdődik a személyes adatok fogalmának megértése is, ami a magánszféra védelmének kiindulópontja. A médiafoglalkozások gyakori tapasztalata, hogy a személyes adat fogalma még a nagyobb iskolások körében is bizonytalan, de néhány egyszerű gyakorlattal gyorsan megtanítható.

A szabályok természetesen akkor szolgálják a gyermek biztonságát és a jövőbeli felelős, tudatos online viselkedését, ha a szülő következetes a szabályok betartatásában, és aktívan követi a gyermek online tevékenységeit, beszélget, kérdez, kíváncsi az ezzel kapcsolatos történésekre, élményekre, gondolatokra.

Közösségi média

A digitális médiakörnyezet bonyolultabb, nehezebben átlátható, mint az alapvetően televízió uralta médiakörnyezet volt. Nem véletlen, hogy a közösségi médiumok bizonyos életkorhoz kötik a platformok igénybevételét- a Facebook és az Instagram például 13 éves kortól engedi a saját profil létrehozását. A közösségi médiafelületeken zajló kommunikáció érzelmileg megterhelő lehet a kisebbek számára, a gyermek olyan helyzetekkel, tartalmakkal találkozhat, amelyek megoldásához, feldolgozásához nincsenek meg az ismeretei, érzelmi kapacitása, megküzdési stratégiája. A szabályt kijátszva azonban sok kisebb gyermeknek is van a Facebook-on, vagy más, egyébként korhatárköteles platformon saját profilja. A magyar gyerekekről pontos adatok nem állnak rendelkezésre ezen a területen, de az ország különböző pontjain az elmúlt években tartott médiafoglalkozásainkon az derült ki, hogy már a kisiskolások körében is megjelenik a Facebook használat. Sokan használják az Instagramot és más közösségi megosztó oldalakat, mint a Musical.ly. A gyerekek beszámolóí arról szólnak, hogy sok esetben maga a szülő készítette el a gyermek közösségi média profilját, vagy nem emelt kifogást az ellen, hogy a gyermeknek saját profilja legyen.

Szülőként érdemes meggyőző érvekkel lebeszélni a kisebbeket a saját Facebook profilról és megvárni az elvárt életkor elérését. A közösségi média világa egy kisgyermek számára olyan, mintha egyedül bolyongana egy idegen ország nagyvárosában, amelynek a nyelvét sem ismeri. Sok szülő azonban nem érzékeli a közösségi média használatával járó kockázatokat és megengedi a kívánt életkor betöltése előtt is a használatot. Ilyenkor azonban mindenképpen javasolt a legszigorúbb adatvédelmi beállítások rögzítése, és az, hogy a szülő folyamatosan kövesse, milyen élmények érik a gyermeket a közösségi médiakörnyezetben. A platformokon való megosztáshoz kapcsolódó tudatosság fejlesztése is szülői közreműködést igényel nemcsak a kisebbeknél, hanem később is. A közös vacsoránál zajló beszélgetés közben érdemes rákérdezni az aznapi posztolási élményekre, mit osztott meg, mivel találkozott a gyermek a közösségi médiafelületen? Mindez hogyan hatott rá, mi az, amit maga is továbbosztott, miért tette azt, és milyen következményei voltak? A kérdések, és a beszélgetés célja annak erősítése, hogy a gyermek mérlegeljen, mielőtt megoszt valamit az interneten. Annak tudatosítása, hogy minden ilyen aktivitás a gyermek digitális lábnyomához tartozik és örökre az interneten marad valamilyen formában.

Közös felfedezés: hogyan működik a világháló?

A médianevelés egyik legszórakoztatóbb része a közös médiahasználat. A családi filmezésen túl ma már ide sorolható a YouTube videók közös nézegetése, a közös videojátékozás, vagy a közös barangolás, felfedezés a neten. Ezek, a gyermekkel együtt eltöltött netpercek vagy órák játékos formában adnak lehetőséget arra, hogy a média működéséről is ismereteket adjunk át. Saját élményeken keresztül a szülő magyarázó, segítő támogatásával szerezzenek a gyerekek tapasztalatokat az online kommunikációs környezetben. A digitális lábnyomunk, azaz az online tevékenységeink alapján keletkező információk sok mindent elárulnak online személyiségünkről és hatással vannak arra is, hogy milyen információk jutnak el hozzánk az interneten keringő információözbönből. Az információáramlást meghatározó nagy szolgáltatók, mint a kereső motorszolgáltatók, mint a Google, vagy a közösségi médiafelületek az online tevékenységeink során megadott személyes adataink, a rólunk szóló információk alapján kínálnak nekünk további információkat. Az információáramlás bonyolult mechanizmusának megértése a kisiskolások számára még nehezen érthető. Azt azonban érdemes már e korosztály számára is érzékletes példákon keresztül megmutatni, hogy milyen hatással van online tevékenységünk a hozzánk befutó információfolyamra. Hogy az interneten – számunkra láthatatlan robotok - összegyűjtik az általunk közölt információkat, feldolgozzák, és használják azokat. Nem mindegy tehát, hogy mit osztunk meg

a neten, a személyes adatainkra vigyázni kell! A netes információgyűjtés mechanizmusának illusztrálására - a látszólag láthatatlan folyamat gyermek számára is láthatóvá tételére - érdemes megmutatni a keresőmotorok működéséhez kapcsolódó reklámozási tevékenységet. A kísérlet nagyon egyszerű: kérjük meg a gyermeket, hogy indítson egy keresést a Google-ban például a mosógép szóra és kattintson rá néhány találatra. Kis idő elteltével azt tapasztaljuk, hogy internetezés közben szép sorban megjelennek majd a mosógéphirdetések.

Mások biztonsága - online felelősség

Az online kommunikációban az adatvédelem kérdésköre nem pusztán a jogainkat érinti, az információ megosztásával kapcsolatban kötelezettségeink is vannak, amiről ugyancsak beszélgetni kell a gyerekekkel. Kisiskolás korban már sok gyermeknek van okostelefonja, aminek használata felelősséggel jár. A gyermekekben érdemes tudatosítani, hogy másokról fotót, videót csak beleegyezésükkel készíthetünk, valakinek a képmása, hangja is személyes adatnak minősül. Az adott személy rendelkezik ezekkel a személyes adatokkal, beleegyezése nélkül nem oszthatjuk meg ezeket az interneten, ezzel ugyanis megsértenénk a jogait. Fontos, hogy a gyerekek megértsék: a saját biztonságuk mellett mások jogaira, biztonságára és jóérzésére is oda kell figyelni, ami nem pusztán egy kötelezettség, hanem ahhoz is hozzájárul, hogy az online kommunikáció konfliktus mentesebb, biztonságosabb legyen számukra is.

Egy gyermek életében az első tíz év a médianevelés felől közelítve is pótolhatatlan időszak. Ebben az életszakaszban a médianevelés egyik fontos feladata, hogy felkészítsen arra a következő néhány évre, amikor már inkább önállóan használja a gyermek az internetet, de még nagyon sérülékeny és védelemre szorul. Ha az első időszakban elmarad az önálló médiahasználathoz szükséges alapok lerakása, később erre már kicsi az esély. Ebben az időszakban kell kialakítani azokat az alapszabályokat, és viszonyulásokat, amelyek meghatározzák a gyermek médiához való viszonyát, annak tudatosságát, és megalapozzák az értő, kritikai szemléletű, kreatív médiahasználat kialakulását. A médianevelés a gyermekkel való folyamatos párbeszédre épül. A kisgyermekkorban a gyermek és a szülő között, a médiaélményekről, a médiahasználatról kialakított „csatorna” biztosíthatja, hogy később, amikor a szülő már kevésbé képes kontrollálni a gyermek médiahasználatát mégis jelen lehessen, ha a gyermek segítségre, támogatásra szorul.

Játékok a digitális korban

A játék szerepe az agy és a viselkedés fejlődésében

Dr. Gulyás Attila, MTA Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézetének agykutatójának magyarázata szerint⁹ a régi klasszikus modell alapján az érzékszerveinken beérkeznek az információk, végigmennek az agyi feldolgozó folyamatokon és a végén kialakul egy belső kép, amivel megállapítjuk, hogy mi is az a tárgy, amit észlelünk, ami előttünk van. A pszichológusok és neurobiológusok elmúlt években lefolytatott kutatásai szerint azonban ez mégsem ilyen egyirányú és egyszerű folyamat, a külvilág érzékelése és észlelése nem velünk született képesség, hanem egy sok éves tanulási folyamat eredményeképp az agyunk kialakít egy modellhalmazt és azt használja később a külvilágból származó ingerek feldolgozásához úgy, hogy a felismeréshez már elegendő számára egy információ töredék is. Ez azért hasznos, mert viszonylag kis információval is tudunk már érzékelni az agyunkban kifejlesztett, komplex modellek működtetésével és nem kell hosszú folyamatokat lefuttatni minden esetben. Mindenkinek az agyában azok a modellek alakulnak ki és finomodnak elsősorban, amivel aktívan foglalkozik vagy foglalkozott, tehát egy szakácsnál ezek az ízvilághoz, a festőnél a színekhez stb. kötődnek, ami persze nem azt jelenti, hogy ők más dolgokat nem képesek érzékelni, de bizonyos területeken az észlelés sokkal „begyakoroltabb”, ügyesebb és elegendő egy aprócska információ, hogy a felismerés és gondolkodás beinduljon.

Mikor megszületik egy gyerek, az agyában genetikailag már kódoltak bizonyos preferenciák, de alapvetően tanulnia kell a fejlődő idegrendszernek, hogy komplex modelleket építsen fel és bonyolult dolgokat értsen meg, ami később segíti a világban történő eligazodását.

A játék egy tanulás, csak – az iskolai tanulástól eltérően – nem szisztematikus, hanem inkább felfedező jellegű. Ezzel a játék hihetetlen mértékben hozzájárul a fent ismertetett bonyolult gondolkodási modelleknek a felépítéséhez és finomodásához. Az életkorra jellemző játékok játszása mindig az éppen az adott szinten lévő modelleket feszegeti és építi tovább – próbálkozás, kihívás, kísérletezés. A játékra való törekvés belső készletet, örömet okoz és ugyanakkor rengeteg információhoz juttatja a játszó gyermeket.

Az evolúció „ravasz”, megpróbál minél kevesebb energia befektetéssel minél nagyobb eredményt hozni. Az örömezt okozó dopamin akkor szabadul fel, ha sikerélményhez jutunk – megcsináltam ezt, felismertem azt, felfedeztem valami újat. Ha ezt összekötjük azzal, hogy akkor szabadul fel a dopamin, ha új információhoz jutunk, akkor a tanulás legörömtelibb és leghatékonyabb módját választjuk. Ezáltal a gyerekeknél a játékra való törekvés egy belső készlet és „mellesleg” az információszerzés fő forrása.

A függőség veszélye

Miért csak a szerencsejáték és számítógépes játék körül alakul ki függőség és nem hallunk soha „építőköcka-függő” gyerekről vagy fiatalról? Dr. Topál József, az MTA Természettudományi Kutatóközpont Kognitív Pszichológiai és Idegtudományi Intézetének etológusa szerint már az állati játéknak is az a fő strukturális rendezőelve és ereje, hogy a cél eléréséhez akadályokat állít maga elé

⁹ Dr. Gulyás Attila és Dr. Topál József előadásai a Tér-Idő, Kossuth Rádió, 2017. március 14. 14h34.c. műsorában hangzottak el. Szerkesztő: Gimes Júlia, riporter: Varga Júlia in.: www.mediaklikk.hu/musor/terido/

és azokat legyőzi. Sokkal nagyobb örömet okoz (szabadul fel dopamin a szervezetben), ha szabályok keretében érem el a győzelmet és minél bonyolultabbak a szabályok – lásd sakk – annál nagyobb diadal a játszmat megnyerni. Minden elme az ő egyed-és törzsfajlásának megfelelő szabályok között játszik, a csecsemő számára boldogság és egyben legyőzendő akadályt jelent, ha a kockákat bepakolhatja egy dobozba, egy nagyobb gyereknek ez már semmiféle örömet nem okoz, hiszen az ő képességeivel ez már túl könnyű feladat. És ebben áll a modern számítógépes játékok vonzereje és veszélye: hihetetlenül komplex módon egy „szuper ideális játéksituációt” hoznak létre, mert az emberi elme minden játékhoz fűződő elvárását, ismervét kielégítik:

- szabályozni lehet a nehézségi szinteket,
- a megerősítés a pontszerzéssel folyamatosan érkezik és nem csak a játék végén a végcél elérésekor,
- szabadon lehet előre- és visszalépni,
- állandóak az audiovizuális ingerek
- folyamatosan fennmaradó célvezéreltség, belevonódás és motiváltság.

A bevonódás és figyelem tehát soha nem lankad, hiszen mindig van egy még nehezebb szint, egy még nagyobb leküzdendő akadály és ezután folyamatos a jutalmazás is. Az agyi motivációs, jutalmazási és érzelmszabályozó központot tehát összekapcsolja a számítógépes játék és ez nagyon más, mint a valós helyzetek - mint egy iskolai vagy sport szituáció. Az emberi elme jutalmazási rendszerének túlstimulálása veszélyes, mert aki ezt megtapasztalja, már nem fogja élvezetesnek találni a valós élet többi játék helyzetét, a hétköznapi tanulási helyzeteket, mondjuk egy ping-pong meccset, mert ott ezt az állandó jutalmazást nem lehet fenntartani. Hasonló a helyzet a drogoknál is, a „túl jól” sikerült agyi jutalmazó rendszer túlstimulálását semmi sem tudja felülrni, mert minden egyebet már unalmasnak és érdektelennek talál, aki ezt megtapasztalja és ez súlyos depresszióhoz, egyéb problémákhoz vezethet.

Első ránézésre a szerencsejáték-függőségnek nincs köze a tanuláshoz, pedig áttételes, rejtett módon mégis van. Az idegrendszer folyamatosan elvárásokat alakít ki a környezetben várható eseményekkel kapcsolatban. A tanulási helyzetekben az elvárások nem teljesülése (azaz amikor az agy hibásan jóslt és számára váratlan összefüggésekkel szembesül) paradox módon dopamin-felszabadulással jár, és ún. „aha-élmény” jön létre, ami beindítja a tanulást, hiszen az evolúció során nagyon fontos volt, hogy az ember megjegyezze, ha valami nem úgy történt, ahogy ő elvárta. A szerencsejáték az elvárásban rejlő jutalmazási hatást használja ki, a kis valószínűséggel járó események bekövetkeztét nagyon erős jutalmazással díjazza és a nyeres elvárása is egyrészt folyamatos célvezéreltséget, másrészt jutalmazást ad. A szerencsejáték-függők jutalmazó központja túl aktív (ez lehet részben genetika is, de feltehetőleg szerepet játszik benne az is, ha valaki olyan szokásokat alakít ki amelyekkel túlstimulálja a jutalmazó központját). Jutalmazó központjuk bizonyos értelemben atipikusan működik, ezért aztán gyakorlatilag provokálják a vesztsést – a belső eufória igazából a veszteshez kapcsolódik és ez folyamatos stimulálást jelent. Nem minden ember veszélyeztetett ugyanúgy – ennek vannak genetikai és környezeti feltételei, de az emberi agy motiválási-jutalmazási rendszere moderált üzemmódrá van beállítva, a túlstimulált, valóságtól elszakadt helyzetek nagyon veszélyesek, mert később már a normális élethelyzetekbe nehéz a visszatérés.

Egészen furcsa esetekről is hallani e körben. Sok gyerek a Youtube-on azt nézi, az jelent számára szórakozást, hogy más gyerek hogyan játszik. Egy másodikos kisfiú úgy játékfüggő, hogy - mivel őt nem engedik a géphez – hát az apját nézi, ahogy az játszik, és ebben a passzív szerepbe kényszerítve

éli át az izgalmakat, csak ez a téma köti le, minden más unalmas, az iskolában ezért nem is tud figyelni.¹⁰

Javasolt „játékszabályok”

A számítógépes játékokkal kapcsolatban gyerekekkel foglalkozó orvosok és lélekgyógyászok kiemelik, hogy – a gyermekek érdekében - mennyire fontosak a felnőttek által kialakított szabályok felállítása és betartása. Az Amerikai Gyermekgyógyászok Akadémiája (American Academy of Pediatrics) ajánlásában a következőket emeli ki:¹¹

- 18 hónaposnál fiatalabb csecsemőknél teljesen el kell kerülni a vizuális média eszköz (vagyis televízió, számítógép, mobiltelefon stb.) használatát - a videó chat az egyetlen kivétel
- 18-24 hónapos gyermekeknél a szülőknek nagy gondossággal kell kiválasztania a gyermekeknek szánt színvonalas programokat és ezeket együtt kell a gyermekekkel nézni
- 2-5 éves kor között maximum napi egy órát nézhetnek csak a gyerekek a szelektált, színvonalas és koruknak megfelelő programokat
- 6 év fölötti gyermekeknél is napi időbeli korlátokat kell alkalmazni a kiválasztott média eszköz fogyasztásánál

A kép persze nem fekete-fehér, sok készséget hatékonyan tudnak a számítógépes játékok fejleszteni pl. tájékozódás, térlátás, egyéb készségek, de a kulcsszó a mérték: 3 óra feletti napi elfoglaltság már káros, leépítő hatású (következésményei lehetnek az agresszióval szembeni tolerancia, társas kapcsolatok gyengítése, empátiás készségek gyengülése, pszichiátriai problémák pl. figyelemzavar).

Nem világos, hogy az erre egyébként is hajlamos gyermekeknél erősödnek-e fel ezek a negatív hatások vagy a játékfüggőség okozza eleve ezeket a problémákat, de valószínű, hogy a virtuális és túlstimulált agyi motivációs-jutalmazási ingerek negatív módon hatnak a gyermeki agy fejlődésére (agyuk milyen motivációra, ingerre reagál dopamin-felszabadulással járó jutalmazással).

A játékfüggőség, mint szenvedélybetegségtől meg lehet-e örökre szabadulni vagy csak tünetmentesen lehet élni vele? Nincs ilyen funkcionális-szervi vizsgálat, de valószínű, hogy ha az idegrendszer a fejlődés korai szakában érik ilyen típusú ingerek, akkor az agy ilyen típusú „behuzalozása” idegrendszeri sajátossággá válik vagy legalábbis sokáig megmarad.

Kémkedő játékok¹²

Európában is vásárolhatók, interneten rendelhetők olyan játékok – lányoknak babák, fiúknak robotok - melyek nem csak „beszélnek”, de interaktív módon kommunikálnak is, vagyis „megtaníthatók” bizonyos tudásra és azt kérdés-felelet formájában a beállított nyelven fel is tudják mondani.

¹⁰ Mátraházi Tibor pszichológus in.: Somogy Tv: Miért? - Mátraházi Tibor | 2017.01.27. 18:41:00 <http://www.somogytv.hu/videoek/miert/118569/>

¹¹ <http://www.apa.org/helpcenter/digital-guidelines.aspx> 2017.05.05.

¹² <http://www.snopes.com/2017/02/24/my-friend-cayla-doll-privacy-concerns/> 2017.05.22.

A betanítást beépített mikrofon és internetes Bluetooth- kapcsolat¹³ segíti elő – egy kiegészítő alkalmazáson keresztül a hangfelvétel és a kérdőíven kitöltött adatok egy külső hangfelismerő szoftver céghez kerülnek továbbításra, mely a hangot szöveggé transzformálja és ezt követően bizonyos általánosan használt és jóváhagyott internetes weboldalak (Google Search, Wikipedia, Weather Underground) információit felhasználva az applikáció feldolgozza az információt és a választ a baba vagy robot „szájába adja”.

A fő veszély egyébként nem is ebben rejlik, hanem abban, hogy egy másik mobil eszköz (pl. Android vagy iPhone mobiltelefon) segítségével a játékon keresztül lehallgathatók a szobában elhangzottak, tehát egy kis „poloskát” is beszerzünk magunknak a játékkal együtt és erre a veszélyre semmilyen módon nem figyelmeztetik a gyártók és kereskedők a vásárlókat.

Szintén alkalmat teremt az ilyenfajta programozás, hogy a gyermeket a gyártók vagy kereskedők közvetlenül megkeressék, befolyásolják üzeneteikkel, különösen reklámokkal, anélkül, hogy a szülő erről esetleg tudomást szerezne. Hiszen a gyermek csak a babájával „beszélget”, miért kellene feltételezni, hogy ez káros lehet a számára?

A fenti veszélyek miatt a kérdéses játékokat – melyek egyébként egyelőre szerencsére magyar nyelvre nem állíthatók be és Magyarországon nem is kaphatók – a német hatóságok betiltották és javasolták, hogy a már megvásárolt darabokat a tulajdonosok semmisítsék meg.

¹³ Bluetooth: rövid hatótávolságú, adatcseréhez használt, nyílt, vezeték nélküli szabvány. Alkalmazásával számítógépek, mobiltelefonok (telefonkihangosítók) és egyéb készülékek között automatikusan létesíthetünk kis hatótávolságú rádiós kapcsolatot. Egy hálózatban egy időben 1 „mester” eszközhöz legfeljebb 7 másik eszköz csatlakozhat. Az egymáshoz csatlakozott eszközök ún. *personal-area network*-öt (PAN), más szóval piconet-et hoznak létre, melyben a készülékek osztályuktól függően akár 100 méter távolságon belül is képesek kommunikálni.

Visszaélés a szülői szorongásokkal, avagy a tanulást segítő vagy gyógyítást ígérő központok, üzleti vállalkozások, kuruzslók¹⁴

Ijesztő méreteket ölt napjainkban a szakképzetlen álpszichológusok tevékenysége és az ennek nyomán kialakuló társadalmi, egyéni bajok, betegségek, szélsőséges esetben tragédiák, illetve azoknak a szűk környezetben kívülre is elérő, következményes hatásai. A „kóklerek” magukat legtöbbször az interneten hirdetik, hiszen a keresőszavak segítségével így rendkívül könnyen rájuk találunk az egyébként valóban segítségre szorulóknak.

A szülői szorongásokkal, aggodalommal, igyekezettel, gyermek iránt érzett jóhiszemű segítő szándékkal való visszaéléseknek hazánkban se szeri, se száma. Nincsen meg a fékek és ellensúlyok, a tájékoztató pontok, amely alapján a szülők hitelesen informálódhatnak. Egy teljes szakma, a pszichológia áll névjegyzék nélkül, kamara nélkül, amely arra lenne hivatott, hogy Alaptörvényben rögzített jogunkat, a testi-lelki egészséghez való elidegeníthetetlen jogunkat szolgálja.

A gyermek terápia alapvetően eltér a felnőttek kezelésétől, hiszen elsődleges szempont a szülő bevonása. A kisebb gyermekeket a saját, lehetőleg nem-verbális csatornáikat felhasználva kell kezelni, így rajzzal, játékkal, bábozással, mozgással. A szülőnek pontos tájékoztatást kell kapnia a kezelő végzettségéről, hazai honosított jogosítványairól, működési engedélyéről. Mivel a gyermek csak korlátozottan cselekvőképes, és így részvétele nem is önkéntes, a szülőnek kell értenie, milyen megállapításokra, diagnózisra jutott a szakember, és azok milyen módon orvosolhatók. Ezek feltárása a gyermek pszichoterapeuta szakember feladata. A szülőt – és korához, értelmi felfogó képességéhez igazodva a gyermeket is – tájékoztatni kell arról, hogy mi a diagnózis és milyen terápiás folyamat következik. Az esetleges fejlesztő, oktató vagy gyógyító foglalkozások milyen időtartamban, keretek között, céllal és módszerrel zajlanak. A foglalkozások alatt ki(k) vannak jelen, milyen adatok kerülnek rögzítésre és azokat ki és hogyan, meddig tárolja.

Kizárólag a szülői felügyeletet ellátó személy, illetve gondozó adhat beleegyezést a gyermek vizsgálatába, illetve terápiás kezelésébe, de a terápiás beleegyezés tekintetében különbséget teszünk 0-2 (baba-mama konzultáció), 2-4 (csecsemőkori terápia), 6-12 (kisgyermek terápiája), 12-16 (serdülő konzultáció vagy terápia) és a 16-18 éves gyermek között.

Gyermekterápia esetében, mivel azt a gyermek környezetében élő felnőttekkel együttműködve lehet csak végezni, a gyerek titkait maximálisan tiszteletben tartva a terapeuta konzultálhat a szülővel, pedagógusokkal, nevelőkkel. A gyermek terápia sajátossága, hogy meghatározza a gyermeknek a felnőttől markánsan eltérő percepciója és élményfeldolgozása: a gyermek függelmi viszonyban van a felnőttől, erőteljes a fantáziaélete, vágyait, késztetéseit nehezen késlelteti, a jelenre koncentrálni. Könnyen vált tudatállapotot (pl. képes a mesei tudat kettőségére, ahol a szoba varázsszőnyegén Aladdinként utazik, majd seprűvel anya kérésére letakarítja azt).

A gyermekkel való foglalkozás, fejlesztés vagy kezelés szinte mindig a szülő „szenvedés-nyomására” jön létre (a szülő nem bírja már elnézni, hogy gyermeke bevizel, rosszul teljesít, elmarad társaitól stb.), mégis a gyermeknek kell egy idegen terapeutával szoros kapcsolatban erőfeszítéseket tenni akár hónapokon át.

A fejezet szerzője Dr. Császár-Nagy Noémi, klinikai szakpszichológus, pszichoterapeuta (kiképző hipnoterapeuta), igazságügyi szakértő

Sajnos a gyermekük számára fejlesztési, oktatási céllal vagy lelki probléma miatt segítséget és szakembert kereső szülők számára ma Magyarországon semmiféle közhiteles támpont, névsor nem áll rendelkezésre. A Magyar Pszichológusok Érdekvédelmi Egyesülete (MPÉE) 1989 óta kérvényezi a döntéshozóknál a közhiteles pszichológus névjegyzék létrehozását és a fogyasztók megfelelő tájékoztatását szolgáló szakmai kamara alapítását, sajnos ez idáig sikertelenül.

Ennek következtében a szülők az interneten keresgélve „találják ki”, mi segítene, mi használna a gyermeküknek, és objektív támpont híján ahhoz a „gyógyítóhoz” fordulnak, akinek „gyógyító” reklámja, ára, elhelyezkedése a legmegfelelőbb. Ez a gyakorlat pedig a visszaélések melegágya, amint erre példát is bemutatunk. Azt is fel kell ismerni, hogy a képzett, ámbár ellenőrzés, etikai kötelezettségek nélkül működő pszichológusok eljárása is képes hasonló negatív következményeket előidézni, amely azonban a hiányos jogi szabályozás következtében következmény nélkül marad. Nincs megfelelő hatáskörrel rendelkező hatóság, mely a szakma szabályait súlyosan sértő és többnyire jogellenes tevékenységeket egységesen ellenőrizné. Ezen visszaélések egy része súlyos anyagi terhet is ró a szülőkre, de az állami szerveket is negatívan érintik a következmények, az okozott problémák: következményes egészségügyi problémák, táppénz, munkaképtelenség, gyógyszerfogyasztás, később a valóban segítő szolgálatok igénybevételének szükségessége (családsegítő, pedagógiai szakszolgálat stb.).

Az MPÉE becslései szerint kb. 10 ezer szakszerűtlen és jogszerűtlen gyógyító, ún. „kókler” tevékenykedik hazánkban. Célba vett ügyfeleik a segítségre szorulóknak: lelki és testi betegségektől szenvedők, akik kiszolgáltatott helyzetükben rászédhetők. Talmi ígéretek, hamis biztatások és áligazságok manipulációjába fogják a szülőket, gyermekeket, majd valós segítség nélkül magára hagyják a még betegebb, sok időt vesztett áldozataikat.

Gyakori tapasztalat, hogy magatartás zavarokkal (pl. szegénylősség, szorongásos tünetek, túlmozgás, rossz iskolai eredmények stb.) nem (igazoltan diplomás¹⁵) pszichológushoz viszik a szülők a gyermekeiket, hanem „kézrátételre, energiagyógyászatra, családállításra”, hogy egyebeket ne is említsünk. A közreműködőknél – még a veleszületett emberismeret és egyéb képességek, valamint a segíteni vágyás szándéka mellett is - hiányoznak a tudományos alapok, nincs mód az ismeretszerzésre, így a veszélyeket sem feltétlenül képesek felismerni. Ezért történhet meg, hogy gyermeklélektani, fejlődépszichológiai ismeret híján olyan tevékenységbe, feladatba vonják be a gyermeket, amely állapotát súlyosbítja.

A gyermek 12-14 éves koráig vakon bízik a felnőttben. Nincs kritikai önvédelme. A „gyermeki erkölcs” szerint csak jó lehet, amit egy felnőtt csinál. Hasonlóan kikezdehetetlen a gyermeknek az anya-apa iránti lojalitása, így akkor is védelmezi a szülőt, ha az esetleg bántalmazza. Így a gyermeki magatartás zavarok feltárásához elengedhetetlen ismerni a gyermeki mentális és lelki működést. Az óvodába beilleszkedni képtelen gyermeket érhetik olyan rejtett családi sérelmek, melyek vagy csak a fantáziájában léteznek vagy a valóságban is, de számára egyaránt rejtteni valók, mert érintik a szülőt vagy bármely felnőttet. Egy ilyen gyermeken nem segít, sőt, állapotát egyértelműen rontja, ha a „diagnózis”, miszerint minden bajának oka „előző életében keresendő vagy rejtett iker volt és csak siratja meg nem született ikertestvérét, vagy éppen rossz színű az aurája” és ez rendszeres böjtöléssel, masszázzsal megoldható.

Egy konkrét esetben a panaszos anya gyermekét a válási időszakban az apa „nyugtató” masszázstra vitte. Az ödipális, azaz életkorilag természetesen éppen az ellenkező nemű szülőhöz vonzó,

¹⁵ A szakszerű gyermek klinikai szakpszichológus és pszichoterapeuta 5 év graduális egyetemi képzés után 4 év klinikai szakképzésre ráépített 4 év pszichoterápiás szakképzés (azaz minimum 13 év egyetemi és posztgraduális képzés) után végezhet gyermek pszichoterápiát.

pszichoszexuális fejlődésében sebezhető óvodás kislány a fiatal nő által meztelenül megmasszírozva komoly válságba került. Apa „jót akart”, hiszen a gyermek a válás okán feszültség tüneteket mutatott (például félt egyedül aludni), „az asszony keze pedig valóban csodákra volt képes”. A gyermek azonban az ismeretlen, túlszexualizált helyzetben, édesanyjától távol, az anyával való lojalitást megsértve kiszolgáltatott helyzetbe került és súlyos pszichoszomatikus betegség alakult ki nála.

Alapelvek a gyermek vizsgálata során

A gyermek mentális egészséghez, megfelelő bánásmódhoz, tájékoztatott beleegyezéshez való jogai érdekében:

1. Gyermekeket csak mindkét szülő tájékoztatott beleegyezését követő engedélyével lehet vizsgálni vagy kezelni (ez házasságban élő szülőknél egyértelműbb és általában az egyik szülő nyilatkozata elegendő, de kétség esetén – például válási folyamatban - körültekintőnek kell lenni). A kiskorúak esetében a beteg tájékoztatási és adatkezelési irányelvek is szigorúbb szabályokat határoznak meg.
2. A betegnek – és mellette törvényes képviselőjének - joga van ahhoz, hogy személyére (korára) szabva részletes tájékoztatást kapjon az ellátásba való beleegyezést megelőzően, továbbá az ellátás során egészségi állapotáról, beleértve ennek orvosi megítélését is, a javasolt vizsgálatokról, beavatkozásokról, ezek elvégzésének vagy elmaradásának lehetséges előnyeiről és kockázatairól, sikerességéről vagy sikertelenségéről, a vizsgálatok, beavatkozások elvégzésének tervezett időpontjairól, a beteg döntési jogáról, az ellátásban közvetlenül közreműködő személyek nevééről, szakképzéséről, beosztásáról és az ellátás térítési díjáról, amennyiben az nem az Egészségbiztosítási Alapból kerül megtérítésre.
3. A gyermek emberi méltóságát minden körülmény között tiszteletben kell tartani. Így például testének érintése, meztelenre vetkőztetése vagy a hagyományosan biztonságos ruházattól való megfosztása csak indokolt esetben engedhető (a sürgős szükség esetét kivéve) csak a szülő tudtával és beleegyezésével és a gyermek kellő és korának megfelelő tájékoztatása mellett.
2. A mentális vagy magatartási tüneteket, zavarokat kezelő szakember és a páciens kapcsolata neutrális kell, hogy legyen, tehát semmiféle másodkapcsolat, rokoni, baráti viszony nem állhat fenn, mert ez veszélyeztetheti az ellátó tisztánlátását, elfogulatlan döntéshozatalát.

Egy ügyben az apa azért kért segítséget, mert lányát az édesanyja az apa tudtán és engedélyén kívül járatta valamiféle tudatmódosító terápiára. A kislány tünete fokozott pedantéria volt, mindent lemosott, a kezeit is naponta többször, rituálisan tisztította. A kislány hatéves volt, iskolába készültek volna. Panaszai elsősorban otthon voltak erőteljesek, mert az óvodában tartott tőle, hogy mások észreveszik és kicsúfolják. A hipnózisok alkalmával az interneten „fellelt” gyógyító mágus matracra fektette a kislányt, és azt szuggerálta, hogy képes uralni késztetéseit, mert egy gonosz lélek lakik benne, aki elkóborolt, és most az irányítása alá vonta. Ha visszanyeri az uralmat a benne élő gonosz felett, akkor többé nem kell annyit tisztogatnia, mosakodnia. Sajnálatosan és előre jelezhetően a kislány állapota a „kezelésektől” romlott. Egyre mélyebben hitt a gonoszban, mely benne él, és büntudata olyan fokot ért el, hogy elkezdte féltetni a szüleit és családtagjait saját magától. Végül már az utcára sem mert kimenni, mert azt fantáziálta, hogy elszabadul a benne élő gonosz, és kárt tesz másokban, és ő semmiféle módon nem tudja leállítani. Az eset ékesen mutatja, hogy egy kuruzsló által alkalmazott és a kiszolgáltatottságot tovább fokozó szuggesztív és manipuláció a veszélyeztetett gyermekeknél (vagy felnőtteknél) milyen károkat okozhat.

Kisgyermek reflektorfényben

Modellkedés és szépségverseny

Manapság egy szülő számára rengeteg lehetőség nyílik arra, hogy megmutassa a világnak, milyen szép vagy tehetséges a csemetéje. Az internet és az online platformok gyors és országhatárokat nem ismerő elterjedésével már nem otthoni fénykép albumok lapozgatásával, hanem a digitális fényképek okos eszközökre (esetleg távoli tárhelyekre) való feltöltésével és netes megosztásával, online nézegetjük és mutogatjuk gyermekeink legszebb fotóit, videóit. Akinek pedig ez nem elég, számos lehetősége van arra, hogy elvigye csemetéjét szépségversenyekre, fotózásra vagy modellkedni. A kérdés, hogy vajon számol-e a szülő a csillogás veszélyeivel is? A gyermekek „reflektorfényben” való szerepeltetése számos jogi, erkölcsi és pszichológiai problémát rejt magában, amelyek közül jelen tanulmány keretei között az adatvédelmet érintő aspektusokat vizsgáljuk.

A gyermekről készült fénykép vagy videó felvétel ugyanolyan személyes adat, mint a neve, kora vagy a lakcíme. Ennél fogva az a modellügynökség vagy stúdió, amely fényképet készít vagy reklámfilmeket forgat a szereplőkről, adatkezelőnek minősül és meg kell felelnie a hatályos adatvédelmi szabályoknak (Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény, röviden Infotv.).

Mindenkinek jogában áll eldönteni, hogy részt kíván-e venni fotózáson, vagy kipróbálná-e magát egy szépségversenyen, egy 14 éven aluli gyermek azonban erről önállóan nem dönthet. A jogi rendelkezések szerint 14 év alatt kizárólag a szülő, 14-16 év között a gyermek a szülővel együtt, 16 év fölött pedig már egyedül tehet a fiatal érvényes hozzájáruló jognyilatkozatot az adatkezelésről, ebből következően tehát a kisebb gyermekekről csak a törvényes képviselő beleegyezésével készíthető felvétel, illetve modellkedésre, szépségversenyre kizárólag a törvényes képviselő hozzájárulásával regisztrálható. Azonban még ebben az esetben is „mindent felülír” a gyermek elsődleges érdeke, tehát ha a nyilvános szerepeltetés valamilyen okból a gyermek egészséges lelki, testi vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti, akkor a tisztességes adatkezelés elvének megsértése miatt megállapítható a jogellenes adatkezelés ténye. Ezt állapította meg még az adatvédelmi biztos 2004-ben indult vizsgálatában az ún. „Anyacsavar” ügyben: „A szerződés teljesítése során kiskorú személyek személyes adatai is a televízió kezelésébe kerültek, azonban e körben a szülők, mint törvényes képviselők által adott hozzájárulás nem elfogadható. Ennek oka, hogy a gyermekek tekintetében fennállt a pszichikai károsodás veszélye, amely szükségessé tette volna a gyámhatóság közreműködését a hozzájárulás megadása során. Az adatvédelmi biztos a televíziót a jogellenes adatkezelés megszüntetésére szólította fel.”¹⁶

A 10 éven aluliak vonatkozásában talán jellemzőbb azon esetek száma, amelyek során a róluk – akár jogszerűen, akár jogszerűtlenül – készült képfelvételt az eredetitől eltérő célra használják fel. Például ha egy 6 éves kislányról készül egy fotósorozat, amit aztán a szülő tudta nélkül felhasználnak egy reklámfilmben vagy egy óriásplakáton, nyilván még súlyosabb az eset megítélése, ha már a fotók elkészítése is jogszerűtlenül történt. Fontos tehát tudni, hogy célonként minden egyes adatkezeléshez külön-külön szükséges bekérni az érintettek hozzájárulását, nem lehet egy adott célból gyűjtött adatkört önkényesen más célra felhasználni.

¹⁶ Az adatvédelmi biztos beszámolója, 2006. 35. o. ABI Bp.2007

Az adatkezeléshez adott hozzájárulás mindaddig érvényesnek tekinthető, amíg az érintett nem kéri az adatok törlését. Tehát, ha a törvényes képviselő úgy dönt, hogy nem szeretné, ha az adott ügynökség tovább kezelné a gyermeke adatait, fényképeit, akkor az erre irányuló kérésének megfelelően a társaságnak véglegesen és visszaállíthatatlanul törölnie kell az adatokat. Ezután már nincs lehetőség arra, hogy a felvételeket bármilyen módon felhasználják vagy továbbítsák. (Az esetleges kártérítési vagy szerzői jogi kérdések már más jogág területére tartoznak).

Sok esetben a jelentkezés és a „felvétel” folyamata online platformon keresztül történik, például egy elektronikus jelentkezési ív kitöltésével és a gyermekről készült fényképek csatolásával. Mivel az internet egyik legjellemzőbb tulajdonsága az anonimitás lehetősége, ezért számtalanszor előfordul, hogy a szülő nincs is tisztában azzal, hogy pontosan mely cég vagy ügynökség áll a meghirdetett események mögött. Éppen ezért fontos, hogy már a regisztráció során tájékozódjunk, ki szervezi az adott programokat, ki fogja kezelni adatainkat, és kihez fordulhatunk a jövőben esetlegesen felmerülő problémáinkkal. A cég és képviselőjének neve mellett hasznos tudni az elérhetőségi adatokat is, ezek hiánya ébreszthet bennünk egyfajta egészséges gyanakvást, hogy az egyes programok jogellenesen, vagy nem megfelelő keretek között kerülnek megrendezésre, ráadásul ezekre az adatokra az esetleges későbbi jogérvényesítési eljárásoknál vagy panaszkezeléseknél is szükség lehet.

Az online regisztráció további veszélye, hogy az internetre töltjük fel a személyes adatokat, beleértve a fényképet is, ami esetlegesen az adatkezelő honlapjáról korlátlanul és bárki által könnyen hozzáférhetővé és letölthetővé válik. Az adatok online terjedése és számítógépekre történő lementése felett már nem tudunk kontrollt gyakorolni, nem tudjuk megakadályozni a fényképek illetéktelen személyek általi hozzáférését.

A Kulcs a net világhoz! című, korábbi NAIH kiadványban már bemutattuk azokat a deviáns internethez köthető magatartásokat – különösen a grooming és az online pedofília jellemzőit - , amelyeknél az abnormalis szexuális beállítottságú felnőttek célja és/vagy eszköze az interneten könnyedén elérhető, kiszolgáltatott gyermekeket ábrázoló fényképek letöltése és ebből saját adatbázis kiépítése. Szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy ezeknek a felnőtteknek sokkal inkább felkeltheti a figyelmét egy profi fotózás alkalmával készített, különféle pózokban fényképezett, esetleg kisminkelt, vagy fürdőruhába öltöztetett gyermek!

A gyermeknek és a szülőnek joguk van az adataik kezelésével kapcsolatos megfelelő tájékozottsághoz. Az adatkezelőt előzetes és folyamatos tájékoztatási kötelezettség terheli, hiszen az érintettet – jelen esetben a gyermeket és annak törvényes képviselőjét – az adatkezelés megkezdése előtt és kérés esetén bármikor később is - egyértelműen és részletesen tájékoztatni kell az adatai kezelésével kapcsolatos minden tényről, így különösen az adatkezelés céljáról és jogalapjáról, az adatkezelésre és adatfeldolgozásra jogosult személyéről illetve, hogy kik és mennyi ideig ismerhetik meg a kezelt adatokat. Kétség esetén rá kell kérdezni, hogy az adatkezelő milyen célból és felhatalmazással szeretné megtudni például a gyermek TAJ számát vagy a szülő adószámát – ezekre ugyanis egy egyszerű regisztráció során biztosan nincs szükség.

Több, NAIH-nak címzett szülői beadvány érkezett egy gyermekmodellekkel foglalkozó honlappal és a Facebookon keresztül szervezett fotózások, modellkedések és egyéb rendezvények szervezésével és lebonyolításával kapcsolatban. A versenyekre 0-26 éves korig lehetett jelentkezni formanyomtatványok kitöltésével, továbbá be kellett küldeni jó minőségű képet vagy videót is e-mailben. A NAIH adatvédelmi szempontból aggályosnak találta, hogy az adatkezelés egy időszakában nem volt egyértelműen beazonosítható a rendezvényeket lebonyolító személye, az adatkezelési

tájékoztató nem volt könnyen elérhető és áttekinthető az érdeklődők számára, továbbá hiányzott a jogorvoslati lehetőségekről szóló megfelelő tájékoztatás.

A NAIH adattörlésre és adatkezelési gyakorlatának átalakítására szólította fel az adatkezelőt, valamint felhívta figyelmét az alábbiakra:

- Az adatkezelő személyéről adott pontos tájékoztatás kulcsfontosságú, hiszen az érintett ezáltal tudja nyomon követni személyes adatainak kezelését és gyakorolhatja jogait.
- A célhoz kötött adatkezelés elvéből fakadóan az adatkezelőnek azonosítani kell az adatkezelés célját és ki kell térnie arra is, hogy milyen célból, milyen személyes adatokat kezel. Ennek alapján mérhető fel ugyanis az, hogy egy adat kezelése szükséges-e az adatkezelés során.
- Az érintettet megillető jogok és jogorvoslati lehetőségek jelentik az adatkezelő tevékenységével szembeni ellensúlyt, az adatkezelés ellenőrizhetőségét. Erre tekintettel az adatkezelőnek a szabályzatokban más adatkezelési körülményektől függetlenül, külön címben kell az érintettet ezekről tájékoztatni. Hiba, ha a szabályzatokban nem a hatályos jogszabályok kerülnek feltüntetésre.
- A tájékoztató legyen közérthető, strukturált, könnyen áttekinthető, amit a szöveg megfelelő tördelésével, pontokba szedésével lehet elérni.

Egy kapcsolódó ügyben az édesanya azt panaszolta, hogy online szépségversenyre nevezte be 9 hónapos kisfiát egy fényképpel. A verseny ugyan elmaradt, azonban az ügynökség közösségi oldalán viszontlátta gyermeke fényképét, annak ellenére, hogy ehhez nem adta hozzájárulását. Ezt követően törlési kérelemmel fordult az adatkezelőhöz, amely azonban annak nem tett eleget, így gyermeke személyiségi jogainak sérelme miatt a szülő pert indított a bíróság előtt. Az adatkezelő azzal védekezett, hogy nem volt beazonosítható számára az érintett személye. Mivel ez szintén adatkezelői mulasztás, a védekezést a bíróság nem fogadta el és egyben kötelezte a fénykép törlésére.

Manipuláció és magamutogatás¹⁷

Viszonylag új jelenség a kifejezetten kisebb gyermekeket szexualizáló tevékenység megjelenése a neten, aminek lényege, hogy a gyerekek önként, bár némi külső manipuláció (kommentek) hatására gyártanak magukról olyan kép- vagy videó felvételeket, amik pedofilok figyelmét is felkelthetik. „A kihívás a létező legegyszerűbb mód, hogy valakit rávegyünk valamire – meg fogja csinálni, mégpedig önként és dalolva, főleg, ha kisgyerek, és éppen Youtube-sztárosdit játszik az interneten” – írja az újságíró.

Itt nem kifejezetten kihívó anyagokról van szó (pl. 10 éves fürdőruhás kislányok kirúszozott szájjal egymás talpára pusztít adnak), de a probléma az, hogy az anyagok aztán összegyűjtve olyan helyeken jelennek meg – és kattintanak rá akár 800 000-ren! - ahol már nem kétséges, hogy a közönség a gyerekekre veszélyt jelenthet. Ráadásul az önként nyilvánosságra hozott elérhetőségek (pl. Facebook profil) miatt a kapcsolatfelvétel - akár egy személyes találkozó kérése - sem jelent különösebb nehézséget.

Ezekben az esetekben a felvilágosításnak és megelőzésnek különösen fontos a szerepe, mert – a felvételek viszonylag „szolid” jellege miatt – az igazságszolgáltatás nehezen tud mozdulni, ugyanakkor az internetes szolgáltatók rugalmas belső kontrollján is sok múlik, hiszen ők is felelősek a jogsértő tartalmak kiszűréséért és eltávolításáért.

¹⁷ Minek ide a gyerekpornó, ha ott a Youtube? Index, 2017.07.31.20.53

Digitális gyermekrablás

Az elmúlt években egy kifejezetten kisgyermek fényképeit, videóit célzó negatív új jelenség jelent meg az interneten: ez a digitális gyermek(ember)rablás (digital kidnapping)¹⁸. Egyfajta személyiséglopásról van szó, az elkövető motívuma azonban nem feltétlenül bántó szándékú, sokszor csak a játék kedvéért „kölcönvesz” egy „cuki” babaképet és kinevezi magát a gyermek anyukájának, hogy a követőktől és ismerőseiktől minél több pozitív visszajelzést (like-ot és kommentet) gyűjtsön be. Ugyanakkor a valódi szülők számára egyenesen sokkoló élményt jelent, ha kisgyermekük más család tagjaként beállítva mosolyog vissza a képernyőről – mintha a valóságban is „ellopják” a gyereküket tőlük ennek minden szörnyű következményével.

Az esetek száma világszerte akár több ezerre is tehető, és vannak olyan online oldalak illetve szerepjátékok, amelyek kifejezetten arra bátorítanak, hogy idegen gyermekek képeivel a résztvevők (ál)családot építsenek fel maguknak (#BabyRP, #KidRP). A hírek szerint ellenlépésként már tesztelnek olyan védelmi funkciókat, melyek a fényképek másolása, lementése vagy manipulálása ellen hatnak, de ezek még nem használhatók.¹⁹

Mit tehet a szülő, hogy megakadályozza a digitális gyerekrablást?

- Először is gondoskodjon a megelőzésről, legyen óvatos, bármilyen büszke a kicsire, ne hozza nyilvánosságra minden korlátozás nélkül gyermeke képeit, használja a közösségi oldalak adatvédelmi beállításait, hogy a képek ne terjedhessenek kontrollálhatatlanul.
- Amennyiben felfedezte, hogy a képeket valaki jogosulatlanul használja, mentse le az oldalt és minden egyéb részletet bizonyítékként.
- Ezt követően vegye fel a kapcsolatot a felhasználóval és követelje a felvétel azonnali törlését, eltávolítását (egy amerikai esetben például így derült ki, hogy az „elkövető” egy 16 éves tinilány, aki csak a móka kedvéért játszott babás-mamást a neten és bűnbánóan kért bocsánatot az igazi anyától).
- A honlap üzemeltetőjétől is lehet követelni a jogsértő kép eltávolítását, illetve a panasztételi csatornákat is érdemes használni (például a Facebook esetében).
- Bejelentés tehető a médiahatóság (NMHH) forródrótján: www.internethotline.hu
- Súlyos esetben személyes adattal való visszaélés miatt feljelentést kell tenni a bűnüldöző hatóságnál, mely hatékonyan képes felderíteni az eset összes körülményét.

¹⁸ <https://www.yahoo.com/news/mom-my-son-was-digitally-kidnapped-what-112545291567.html>.
<https://www.peepso.com/digital-kidnapping-the-rise-of-a-disturbing-trend/> 2017.0.05.

¹⁹ <http://www.ujnemzedek.hu/hasznos/komoly-lepest-fontolgat-a-szemelyiseglopas-ellen-a-facebook>
2017.09.05.

A szülői felügyeleti jog a NAIH gyakorlatában

A gyermeknek biztosítani kell az életkorának megfelelő minden olyan feltételt, amely a felnőtté váláshoz szükséges. Erre tekintettel rögzíti az Alaptörvény a gyermekek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogát. Az említett feltételek biztosítása, a gondoskodás és védelem joga mindenekelőtt a szülőket illeti, valamint a vonatkozó kötelezettségek is őket terhelik elsősorban.

Az Alaptörvény a XVI. cikk (2) bekezdése a szülők jogaként határozza meg a gyermeküknek adandó nevelés megválasztását. Ezen absztrakt, alkotmányos szinten megfogalmazott jogot további jogszabályok konkretizálják. Ezek közé tartozik – többek között – a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvénynek (Ptk.) a házasságról, a családról és a gyámságról szóló rendelkezései, amelyek a szülői felügyelet körében rendezik a nevelést érintő kérdéseket. Emellett a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) a szülő kötelezségeként fogalmazza meg a gyermek nevelését, amelynek során figyelembe kell vennie a gyermeki jogokat.

A nevelés egy különösen érzékeny területe az utódok vallási, erkölcsi fejlődése, melynek meghatározása természetesen elsődlegesen a szülők által meghatározott és irányított. Ugyanakkor abban az esetben, ha vita van a szülők között a vallásgyakorlás tekintetében, a bíróság dönt a kérdésben, de itt is megjelenik a gyermek véleménynyilvánítási joga, és ha ítélőképessége birtokában van, az ő véleményét is figyelembe kell venni.²⁰

A szülői felügyelet és a törvényes képviselőt szabályait a Ptk. szabályozza. A szülői felügyelet fontos részjogosultsága a törvényes képviselőt, mely a gyermek személyi és vagyoni ügyekben való képviselőtét jelenti. A törvényes képviselőt a szülői felügyeletet gyakorló szülőt illeti meg. Amennyiben a szülők a szülői felügyeletet közösen gyakorolják, akkor a képviselőt joga is közösen illeti meg őket. Ez azonban nem azt jelenti, hogy minden esetben mindkét szülő együttes jognyilatkozata (jelen esetben a hozzájárulás együttes megadása) szükséges, hanem, hogy mindkét szülő jogosult a törvényes képviselőt megillető jogok gyakorlására²¹. A Ptk. csak néhány igen lényeges tárgyban írja elő a szülők együttes döntésének kötelezettségét²².

²⁰ Általános gyermekjogi ismeretek szülőknek és szakembereknek, OBDK 2014, 13.o.

http://www.ijsz.hu/UserFiles/altalanos_gyerekjog_v03.pdf, 2017.05.15.

²¹ Ptk. 4:147. § [A szülői felügyelet gyakorlásának elvei]

(1) A szülői felügyeletet a szülők a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének érdekében, egymással együttműködve kötelesek gyakorolni.

(2) A szülői felügyelet közös gyakorlása során a szülők jogai és kötelezettségei egyenlők.

²² Ptk. 4:175. § [Közösen gyakorolt szülői felügyeleti jogok]

(1) A különélő szülők a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben közösen gyakorolják jogaikat akkor is, ha a szülői felügyeletet a szülők megállapodása vagy a bíróság döntése alapján az egyik szülő gyakorolja, kivéve, ha a gyermekétől különélő szülő felügyeleti jogát a bíróság e tekintetben korlátozta vagy megvonta.

(2) A gyermek sorsát érintő lényeges kérdésnek tekintendő a kiskorú gyermek nevének meghatározása és megváltoztatása, a szülőjével azonos lakóhelyén kívüli tartózkodási helyének, huzamos időtartamú vagy letelepedés céljából történő külföldi tartózkodási helyének kijelölése, állampolgárságának megváltoztatása és iskolájának, életpályájának megválasztása.

(3) Ha a különélő szülők egyes, a (2) bekezdésben meghatározott, közösen gyakorolt felügyeleti jogosítványok tekintetében nem tudnak megegyezni, erről a gyámhatóság dönt.

Jelenleg Magyarországon nincs olyan közhitelű nyilvántartás, mely tartalmazná a kiskorúak szülői felügyeletére vonatkozó adatokat. Ennek hiányában a gyermekelhelyezés ügyében született bírósági ítélet az, ami rendelkezik az adott szülő szülői felügyeleti jogának meglétéről vagy szüneteléséről. Az adatkezelőnek – például kórház – azonban nincs lehetősége megvizsgálni, ellenőrizni a bemutatott ítélet hatályát, így a képviseleti jogosultság megállapításakor csak a szülők nyilatkozatára hagyatkozhat. A szülőnek törvényből fakadó kötelezettsége a gyermek testi fejlődésének, ellátásának biztosítása, és mindenkor a gyermek érdekének megfelelően kell eljárni, így ennek körében nem tévesztheti meg például az egészségügyi intézményt azzal, hogy valótlanul nyilatkozik.

Adatvédelmi-adatkezelési ügyekben – a kötelező adatkezelés eseteit leszámítva – az adatkezelőnek be kell kérnie az érintett hozzájáruló nyilatkozatát. Gyermek esetében a jelenlegi szabályok alapján 14 év alatt érvényes adatkezelési hozzájáruló nyilatkozatot kizárólag a törvényes képviselő tehet, 14-16 év között a gyermekkel közös döntés az elvárás, 16 év felett pedig már elegendő a fiatal nyilatkozata is.²³ A szülő általában a gyermek törvényes képviselője, de amennyiben a szülői felügyeleti jogok gyakorlásáról hatósági döntés (bírósági ítélet, gyámhatósági határozat stb.) született – ennek tartalma irányadó. Természetesen a szülők közötti jogvitát az adatkezelő nem ítélni meg, így vita esetén a hozzájárulás tekintetében a törvényes képviselőnek egységes álláspontra kell jutni. Ha a szülők mégsem tudnak megegyezni, a gyámhivatal döntését bármelyik szülő kérheti²⁴.

Jogesetek a NAIH gyakorlatából

a) A szülői felügyeleti jog gyakorlása a gyermek egészségügyi ellátása során

A válás során a gyermek az apánál került elhelyezésre és mikor az anya gyermekét elvitte egy ambuláns orvosi ellátásra, a helyszínen egyszer csak megjelent az apa, mint a gyermek törvényes képviselője. Kiderült, hogy a betegfelvételi lapon az „Anyuka nem hozhatja a gyermeket semmilyen vizsgálatra, csak apuka. Apát fel kell hívni, ha jelentkeznek” bejegyzés szerepelt, ez alapján történt az apa értesítése.

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény a dokumentációs kötelezettség szabályainál kimondja, hogy az egészségügyi dokumentációban fel kell tüntetni cselekvőképes beteg esetén az értesítendő személy, kiskorú, illetve gondnokság alatt álló beteg esetében a törvényes képviselő nevét, lakcímét, elérhetőségét, valamint a bejegyzést tévő egészségügyi dolgozó nevét és a bejegyzés időpontját.

Ez alapján tehát jogszerűen jegyezte be a kórház a szülői felügyeleti jogot gyakorló apa nevét és telefonszámát. Ugyanakkor egyéb személyes megjegyzés nem rögzíthető, ennek törlését a kórház el is végezte. A vizsgálat során a kórház főigazgatója kifejtette, hogy a beteg gyermek ellátásánál mindaddig, ameddig olyan beavatkozásra nincs szükség, mely a beteg hozzájárulását igényli, a kórház dolgozói nem nyilatkoztatják a kísérő személyt a képviseleti jogosultságáról. Egyéb esetben a szülő, még a beavatkozással kapcsolatos jognyilatkozat megtétele előtt, nyilatkozatot tesz arról két tanú együttes jelenlétében, hogy ő a beteg gyermek törvényes képviselője. A szülő nyilatkozatának valóságtartalmát az intézmény nem vizsgálja, a szülő valótlan nyilatkozata az intézmény terhére nem róható. A konkrét esetben a felvételi iroda dolgozói, illetve a kezelőorvos, vagy adminisztrátora

²³ Infotv. 6. § (3) bek. „a 16. életévét betöltött kiskorú érintett hozzájárulását tartalmazó jognyilatkozatának érvényességéhez törvényes képviselőjének beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása nem szükséges”.

²⁴ Ptk. 4:166. § [Döntés a közös szülői felügyelet gyakorlásával összefüggő vitában] Ha a közös szülői felügyelet gyakorlása során a szülők valamely kérdésben nem tudnak megállapodni - a lelkiismereti és vallásszabadság körébe tartozó kérdés kivételével - a gyámhatóság dönt.

írhatta be a bejegyzést. Tekintve, hogy a bejegyzés a „Megjegyzés” rovatba került, ahol az információk csupán feljegyzések, semmiféle jogot vagy kötelezettségvállalást nem keletkeztetnek és a rendszerhez való hozzáférés joga a jogosultak számára korlátozásmentes, így utólag nem deríthető ki, hogy ki írta be a bejegyzést.

Összefoglalva tehát, a kórház jogszerűen, törvényi felhatalmazás alapján tartja nyilván a számítógépes rendszerében azt, hogy ki a gyermek törvényes képviselője. A döntésre jogosult szülőt jogszerűen értesíthetik, illetve kötelessége értesíteni az egészségügyi intézménynek a gyermek ellátása esetén. Előfordulhat, hogy éppen a különélő szülőt megillető kapcsolattartás ideje alatt merül fel a gyermekkel kapcsolatos egészségügyi probléma, így szükség esetén a különélő szülő is elviheti a gyermeket orvosi vizsgálatra, az egészségügyi intézmény a beteget el is látja. A sürgős szükség esetén túl, amint nyilatkozattételre kerül sor, arra kizárólag a törvényes képviselő jogosult. (NAIH-411-5/2013/V)

- b) *Közösségi oldalakon (például Facebook, Instagram) kiskorú személyekről közzétett fényképekkel kapcsolatos adatkezelés*

A 14. életévét be nem töltött kiskorú esetében csak a törvényes képviselő hozzájárulásával lehet a gyermek fényképét bármely közösségi oldalra feltölteni. Ebből nagyon sok konfliktus adódik ismerősök és családtagok között, de a sértődést leszámítva általában kérés esetén eltávolításra kerül a kifogásolt kép. (NAIH/2016/1562/V)

- c) *Az adatkezelésekhez adott hozzájáruló nyilatkozat és annak visszavonása*

A külön élő szülők a közös gyermekük feletti szülői felügyeleti jogot megállapodás alapján közösen gyakorolják. Az édesanya egy ékszer-honlapon felfedezte 3 éves gyermekének két, reklám céljára készített fényképét, mely fényképek felhasználásához csupán a gyermek édesapja adta a hozzájárulását. Ezután az anya a rendőrségnél személyes adattal visszaélés vétsége miatt feljelentést tett, de a nyomozóhatóság ezt elutasította a másik szülő, mint törvényes képviselő érvényes hozzájárulására hivatkozva.

A fényképek – mint személyes adatok – előállításához a törvényes képviselő apa az érvényes hozzájárulást egymaga is megadhatja/megadhatta. A következő vizsgálandó kérdés ugyanakkor a hozzájárulás visszavonása. Nem kötelező (tehát nem törvény által elrendelt) adatkezeléshez adott hozzájárulás bármikor indokolás és időbeli korlátozás nélkül visszavonható, és kérhető az adatok (képek) törlése is. A törvényes képviselőket megillető jogokból következően a hozzájárulás visszavonását is bármelyik szülő kezdeményezheti, nem csak az, akitől az eredeti hozzájárulás eredt. Természetesen itt is érvényes a korábbi megjegyzés, hogy az esetleges kártérítési vagy szerzői jogi kérdések már más jogág területére tartoznak. (NAIH/2016/1770/V)

- d) *Irat betekintési jog*

Egy másik ügyben a panaszos a Család-és Gyermekjóléti Központ (a továbbiakban: Központ) adatkezelését sérelmezte, mert kérése ellenére nem kapott tájékoztatást a gyermekeivel kapcsolatos adatokról.

A Gyvt. rendelkezése szerint a gyermekvédelmi nyilvántartás gyermekére vonatkozó adatlapjaiba, továbbá a Központnál keletkezett, illetve ide megküldött, a gyermekkel kapcsolatos iratokba az érintett szülője vagy más törvényes képviselője betekinthez, azokról kivonatot, másolatot kérhet - kivéve, ha a szülői felügyeleti joga korlátozott, és a korlátozás miatt ezt egyébként nem teheti meg. Amennyiben a szülő az iratokról másolatot kér, azt rendelkezésre kell bocsátani, mert a másolatkérés joga kifejezetten nevesítve van a jogi szabályozásban, az nem szűkíthető vagy korlátozható a betekintés jogára.

Természetesen az iratismertetés során tekintettel kell lenni a bántalmazásról vagy veszélyeztetésről bejelentést tett személy(ek) jogaira. A gyermekvédelmi jelzőrendszer hatékonyabb működése és a jelzést adó védelme érdekében lényeges szabályozást vezet be 2014. március 15-étől a törvény, mikor előírja, hogy a gyermekjóléti szolgálatoknak és a gyámhatóságnak a gyermek bántalmazása, elhanyagolása miatt jelzést tevő intézmény, személy adatait külön kérelem nélkül is zártan kell kezelnie és el kell utasítani az irat betekintési kérelmet az irat(anyag) azon részébe, amelyből következtetés vonható le a jelzést vagy kezdeményezést tevőre. A gyermekjóléti szolgálat az általa kitöltött adatlapon a jelzést küldő szervet, személyt nem tünteti fel, hanem a zártan kezelt adatokat külön borítékban csatolja. Ez a korlátozás értelemszerűen nem érinti a gyermek érdekében eljáró szakemberek együttműködési kötelezettségét, a tényállás megfelelő tisztázását.²⁵ (NAIH/2017/1536/V)

- e) *A Családsegítő és Gyermekjóléti Központban a gyermekek és a szülők közötti kapcsolattartás során alkalmazott kamerarendszer üzemeltetésének feltételei*

A bejelentés szerinti esetben a Családsegítő Központnak nem volt jogszabályi felhatalmazása arra, hogy elektronikus megfigyelőrendszert alkalmazzon, így az adatkezelés jogalapja csak az érintett egyértelmű, önkéntes és tájékozott hozzájárulása lehet. (NAIH/2016/5455/V)

- a) *Kép- és hangrögzítés gyengén látó vagy vak diákok esélyegyenlősége érdekében*

Az Infotv. 2. § (4) bekezdése alapján nem kell alkalmazni e törvény rendelkezéseit a természetes személynek a kizárólag saját személyes céljait szolgáló adatkezeléseire, ugyanakkor a Ptk. képmás- és hangfelvételre vonatkozó szabályai alapján a rögzítéshez és felhasználásához a felvételen szereplők hozzájárulása is szükséges (kivéve a tömegszereplés vagy nyilvános közszereplés esetét).

Jogilag helyes megoldás, ha a szülőket és a diákokat év elején az érintett szülő kérésére az osztályfőnök tájékoztatja erről a speciális igényről. Elfogadható kifogás esetén a felvételt meg kell szakítani, majd újra indítani (ekkor egy technikai segítő közreműködése is szükséges). A felvételeket természetesen csak abból a célból szabad felhasználni (digitalizálni, leírni, visszahallgatni), amely miatt azt elkészítették. (NAIH-1088-2/2014/V)

²⁵ Emberi Erőforrások Minisztériuma – Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ A gyermekvédelmi észlelő - és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektor semleges egységes elvek és módszertan, 17-20.o. in.: <http://kk.gov.hu/download/e/60/c0000/A%20gyermek%20b%20%3%A1ntalmaz%3%A1s%3%A1nak%20felismer%3%A9s%3%A9re%20%3%A9s%20megsz%3%Bcntet%3%A9s%3%A9re%20ir%3%A1nyul%3%B3%20egys%3%A9ges%20elvek%20%3%A9s%20m%3%B3dszertan.pdf>, 2017.05.15.

A gyermek jogainak és érdekeinek védelme a hatósági eljárásokban

Főszabályként tehát a gyermek jogainak és érdekeinek védelme elsősorban a szülő feladata, azonban előfordulhat olyan helyzet is, mikor a szülő helyett ezt a feladatot más személynek vagy szervnek kell átvennie, sokszor sajnos éppen azért, mert a gyermeket a szülőjétől kell megvédeni, általa történt vagy tőle várható valamilyen érdeksérelem, súlyos esetben bántalmazás.

A gyermekek védelme minden esetben elsődleges, egy esetleges jogsértés kivizsgálása pedig szükséges. Az azonban nem mindegy, hogy az igazságszolgáltatási vagy az egyes közigazgatási eljárás lefolytatása hogyan történik, figyelembe vesszük-e a gyermekek érdekeit, igényeit vagy az eljárás lefolytatása során a gyermeket ért sérelmek csak tovább fokozódnak.

A gyermek sokféle módon kapcsolatba kerülhet a közigazgatás és igazságszolgáltatás eljárásaival. Ez történhet családi okból egy válás vagy örökbefogadás alkalmával, de ugyanúgy részt vehet egy adatvédelmi hatósági eljárásban vagy büntetőeljárársban, akár áldozatként, szemtanúként vagy elkövetőként. Ezekben az esetekben a gyerekek a felnőttek számára kialakított és számukra félelmet keltő világban találják magukat, ahol nem ismerik ki magukat, és amiből semmit sem értenek.

Az Európa Tanács a fentiek elkerülése érdekében számos útmutatót és követelményrendszert dolgozott ki a gyermekbarát igazság szolgáltatással kapcsolatban azzal a céllal, hogy az igazságszolgáltatás rendszerét a gyermekek igényeihez igazítsák.²⁶ A gyermekbarát igazságszolgáltatás legfontosabb követelménye:

- hozzáférhető;
- az életkori sajátosságoknak megfelelő;
- gyors;
- észszerű;
- a gyermek igényeire összpontosító és ahhoz alkalmazkodó eljárás;
- biztosítsa a tisztességes eljáráshoz való jogot;
- biztosítsa a részvétel jogát és az eljárást tegye érthetővé az abban résztvevő gyermek számára;
- biztosítsa a magán- és a családi élet védelméhez való jogot;
- tartsa tiszteltben a fizikai és lelki épséghez, valamint az emberi méltósághoz való jogot.²⁷

Az elvek gyakorlati megvalósulására két pozitív példa a rendőrségi gyermekbarát meghallgató szoba²⁸ és a Barnahus-féle „gyermekek háza”:

- 2014. január 1-től²⁹ minden megyei rendőr-főkapitányság illetékességi területén kötelező legalább egy alkalmasságot igazoló tanúsítvánnyal ellátott gyermekbarát kihallgató szoba kialakítása és a 14. év alatti gyermeket itt kell kikérdezni.³⁰ A szobákban kép- és hangrögzítésre alkalmas technikai felszerelés is található, amelyek felvételeit a későbbiekben, a tárgyalás során is fel lehet használni annak érdekében, hogy a gyermeknek ne kelljen többször elmesélnie a vele történt kellemetlen, fájdalmas, rossz élményeket, ezzel csökkentve azt a traumát, amelyet az eljárás során szenved el.

²⁶ <http://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>

²⁷ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 November 2010 and explanatory memorandum, p.17.

²⁸ <http://gyermekbarat.kormany.hu/a-gyermekbarat-meghallgatoszobak>

²⁹ 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet

³⁰ 34/2015. (XI. 10.) IM rendelet (hatályos 2017. január 1-től)

- A Barnahus-modellt („gyermek házaként” fordítható) Izlandon vezették be 1998-ban³¹ és egy olyan gyermekbarát központot foglal magába, ahol különböző szakemberek dolgoznak együtt az áldozattá vált, szexuálisan zaklatott vagy bántalmazott gyermek segítése érdekében. A gyermekbarát kihallgató szobához képest további előnye, hogy nemcsak a gyermek kihallgatására szolgál, hanem minden szükséges vizsgálat egy helyen elvégezhető, és valamennyi eljárási cselekmény lefolytatható. Tehát nem kell a gyermeket egyik hivatalból a másikba vinni, vagy egyik orvosi vizsgálóból a másikba, hanem mindez egyszerre egy helyen elintézhető.

A gyermekáldozat ugyanis mindig sebezhető, megfélemlített helyzetben van és a szexuális abúzus „csendes” bűncselekmény, ahol az elkövető maga is titoktartást követel. Számos esetben bizonyíték- és bizonyíttóság hiányos a bűntény, konkrét tárgyi bizonyíték vagy szemtanú ritkán fordul elő, leggyakrabban az áldozat beszámolója jelentheti az egyetlen közvetlen bizonyítékot. Ráadásul arra is rá kell mutatni a statisztikák alapján, hogy a gyermekek elleni szexuális zaklatások, bántalmazások elkövetőinek mindössze 20 százaléka idegen, 80 százaléka a gyermek „bizalmi köréből” kerül ki, azaz közeli vagy távolabbi családtag, rokon vagy barát. A bíróság, a rendőrség és a hivatalos meghallgató szobák, a kórház vagy rendelőintézet orvosi vizsgálói, a gyámhatósági ügyintéző irodája nem alkalmasak helyek, ezek funkcionálisan nem gyermekbarát, áldozatbarát létesítmények, a környezet önmagában stresszt vált ki az áldozatból, kizárva a hiteles tanúskodást.³²

A Barnahus lehetőséget biztosít az egyes eljárásokban való részvételre is, mivel a Barnahus épületében a bírósági tárgyalás, meghallgatás (a gyermek egyszeri kihallgatása) a legmodernebb információs technológia felhasználásának segítségével történik:

- Irányítható kamerákkal ellátott gyermek meghallgató szoba on-line, zártláncon videó hálózatban a monitoring szobával, ahol az igazságszolgáltatás szakemberei kivetítőn követik a meghallgatást, kérdéseket tehetnek fel, és jelezhetik, ha befejezettnek tekintik a gyermek vallomását.
- A DVD-re felvett anyagon igazságügyi pszichológus részvételével a gyermeki non-verbális kommunikáció elemzése és értékelése zajlik, fontos cél, hogy a gyermeki metakommunikáció ne csak a gyanút erősítse, hanem váljon valóban bizonyítékká az eljárásban.

A terápiát végző pszichológus szakemberek egyben tanúk lesznek a bírósági perekben, és munkájuk tapasztalatairól folyamatos jelentést adnak.

Az első Barnahust Magyarországon, Szombathelyen nyitották meg 2016-ban az alapvető jogok országgyűlési biztosa támogatásával.³³

³¹ <http://www.bvs.is/media/almeningur/Barnahus,-an-overview.pdf>

³² https://www.ajbh.hu/jelentesek-inditvanyok-allasfoglalasok/-/calendar/event/2654516?p_p_state=maximized&inheritRedirect=true

³³ <http://barnahus.hu/az-izlandi-modell/a-barnahus-tortenete/>

Hová fordulhatok segítségért?

Kihez?	Elérhetőség	Milyen ügyben?
<p>Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH)</p> <p>www.naih.hu</p> 	<p>1125 Budapest, Szilágyi Erzsébet fasor 22/C. Tel: +36 -1-391-1400, E-mail: ugyfelszolgalat@naih.hu</p>	<p>Személyes adatok védelmével (adatvédelem) vagy közérdekű adatok nyilvánosságával (információszabadság) kapcsolatos alkotmányos jogokat érintő kérdés vagy sérelem (gyanúja) esetén.</p>
<p>Alapvető Jogok Biztososa</p> <p>www.ajbh.hu</p> 	<p>1051 Budapest, Nádor utca 22. Tel: (06-1-) 475-7100 e-mail: panasz@ajbh.hu vagy külön gyerekeknek: kerdesemvan@obh.hu</p>	<p>Amennyiben egy hatóság tevékenysége vagy mulasztása alapvető jogot sért vagy közvetlenül sérthet.</p>
<p>Nemzeti Média-és Hírközlési Hatóság</p> <p>www.nmhh.hu</p> <p>Internet Hotline</p> 	<p>1133 Budapest, Visegrádi u. 106. Tel: (06-1) 468 0673 e-mail: info@nmhh.hu</p> <p>www.internethotline.hu</p>	<p>Hírközlési szolgáltatók elleni panasz (valamint spam bejelentése), illetve médiatartalom-szolgáltatók elleni panasz esetén.</p> <p>A világhálón található jogellenes, illetve kiskorúak számára káros tartalmak bejelentése.</p>
<p>Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány</p> <p>http://www.kek-vonal.hu/index.php/hu/internetbiztonsag</p> 	<p>Tel.: 116-111 vagy 06 1 354 1029 e-mail: kek-vonal.hu/emil chat: http://chat.kek-vonal.hu</p>	<p>Ha egy gyereket zaklatnak a neten, rossz érzéseket keltő weboldallal vagy üzenetekkel találkozott, és/vagy szülőként/pedagógusként aggódom, mert a gyereket kellemetlen élmények érték a világhálón, és szeretnék valakivel együtt gondolkodva megoldásokat találni.</p>
<p>Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat</p> <p>www.gyermekmento.hu www.saferinternet.hu</p>	<p>H-1066 Budapest Teréz krt. 24.</p> <p>Tel: +36 1 475 7000 Fax: +36 1 302 4136 ngysz@gyermekmento.hu</p>	<p>Ha előadást, képzést szeretnék szervezni iskolákban a biztonságosabb internetezésről vagy ilyen képzésben szeretnék részt venni.</p>